

Saimaan ammattikorkeakoulu
Täydennyskoulutus
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma

Sirke Soini

ETELÄ- KARJALAN AMMATTIOPISTON OPISKELIJOIDEN KÄSITYKSIÄ KIUSAAMISESTA JA SEN EHKÄISEMISESTÄ

TIIVISTELMÄ

Sirke Soini

Etelä-Karjalan ammattiopiston opiskelijoiden käsityksiä kiusaamisesta ja sen ehkäisemisestä, 81 sivua, 2 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Täydennyskoulutus

Sosiaali- ja terveysala, Sosiaalialan koulutusohjelma

Ohjaajat: YTM Anne Backman, Saimaan ammattikorkeakoulu

Kuraattori Jenni Ryynänen, Etelä-Karjalan ammattiopisto

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Etelä-Karjalan ammattiopistossa Lappeenrannassa opiskelevien käsityksiä kiusaamisesta. Opiskelijoita pyydettiin kuvaamaan kiusaamista ilmiönä ja sen seurauksia. Tavoitteena oli myös koota opiskelijoilta käsityksiä siitä, miten kiusaamistilanteita olisi heidän mielestään ratkaistava. Lisäksi tavoitteena oli koota tietoa siitä, miten kiusaamista voitaisiin ennaltaehkäistä ja luoda kiusaamattomuuden ilmapiiriä. Opiskelijoilta pyydettiin myös ideoita paremman oppilaitosviihtyvyyden saavuttamiseksi.

Aineisto kerättiin opiskelijoilta teemakirjoituksina, joita saatiin 45 opiskelijalta. Näin koottu laadullinen aineisto analysoitiin induktiivista sisällönanalyysia käyttäen, ja sitä täydennettiin myös määrällisin menetelmin. Analyysin tulokset koottiin taulukoihin ja lopuksi opiskelijoiden käsityksistä muodostettiin vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Opiskelijat kuvasivat kiusaamista psyykkisenä ja fyysisenä väkivaltana. Psyykinen väkivalta oli heidän mukaansa henkistä alistamista, sosiaalista eristämistä ja verbaalista kiusaamista. Fyysinen kiusaaminen oli heidän mukaansa sekä suoraa fyysistä väkivaltaa että epäsuoraa fyysistä kiusaamista. Opiskelijat näkivät tärkeäksi opettajan tai muun aikuisen puuttumisen kiusaamistilanteissa. Heidän mukaansa kiusaamiseen tulee puuttua ajoissa ja tehokkaasti. Opiskelijat näkivät kiusaamistilanteiden ratkaisuna asioiden selvittelyn puhumalla sekä rangaistusten käyttämisen. Kolmas ratkaisuidea oli ryhmähengen parantaminen, missä voidaan nähdä myös kiusaamista ennaltaehkäisevää vaikutusta. Kiusaamisen ehkäisyksi ja kiusaamattomuuden ilmapiiriin luomiseksi opiskelijat esittivät sekä erilaisuuden hyväksymiseen kasvamista että kiusaamiseen puuttumista. Myös ennalta sovittujen seuraamusten toteutuminen käytännössä nähtiin merkityksellisenä. Opiskelijat parantaisivat oppilaitosviihtyvyyttä tiedolla kiusaamisen seurauksista. Muut parannusideat olivat yhteishengen nostaminen sekä yhteinen tekeminen ja tilat taukojen viettämiseen.

Asiasanat: kiusaaminen, henkinen väkivalta, ammattioppilaitokset, viihtyvyys

ABSTRACT

Sirke Soini

Views about bullying and its prevention from students at the South Karelia Vocational College, 81 pages, 2 appendices

Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta

Health Care and Social Services, Degree Programme in Social Services

Bachelor's Thesis 2011

Instructors: Senior Lecturer Anne Backman, Saimaa University of Applied Sciences and Guidance Counselor Jenni Ryyänen, South Karelia Vocational College

The purpose of the research was to find out students views about bullying at the South Karelia Vocational College in Lappeenranta. The students were asked to describe bullying as a phenomena as well as its causes and consequences, how they felt bullying situations should be resolved or prevented, and what other ideas they might have for increasing satisfaction with the social environment at their school.

Material was collected from theme essays written by 45 students. The qualitative material was then analyzed with content analysis, which was additionally dealt with quantitatively.

Results reveal that students describe bullying as both psychological and physical violence. Psychological bullying includes emotional domination, social segregation and verbal abuse. In their opinion, physical bullying involves both direct violence and indirect physical bullying. Students think that teacher or other adult intervention in bullying situations is important. They feel that problems might be solved through discussion, but also with known punishment for consequences. Students think also that team atmosphere is very important, and that it is necessary to accept each other as individuals. Students thought that the atmosphere might be improved if everyone is aware of the consequences of bullying.

Keywords: Bullying, Psychological Violence, Satisfaction, Vocational College

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 KIUSAAMINEN	9
2.1 Kiusaamisen määritelmä	9
2.2 Kiusaaminen käytännössä	11
2.2.1 Kiusaaminen prosessina	12
2.2.2 Kiusaaminen sosiaalisena toimintana	13
2.2.3 Kiusaamisen muotoja	14
2.3 Kiusaamisen kohteet	16
3 KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET YKSILÖÖN JA YHTEISÖÖN	17
3.1 Kiusaamisen vaikutus kiusattuun	18
3.2 Kiusaamisen vaikutus yhteisöön	19
4 KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN JA ENNALTAEHKÄISEMINEN	20
4.1 Lainsuoja kiusaamista vastaan	20
4.2 Erilaisia puuttumismalleja kouluissa	22
4.2.1 Vaakamalli®	23
4.2.2 KiVa koulu®	24
4.2.3 Lions Quest -ohjelma	24
4.2.4 Kiusaamiseen puuttuminen toisella asteella	25
4.3 Työpaikkakiusaamiseen tarttuminen	26
5 KIUSAAMINEN AMMATTIOPISTOJEN KYSELYTULOKSISSA	28
5.1 Kiusaaminen ammattiopistoissa kouluterveyskyselyn 2010 valossa	28
5.2 Hyvinvointikysely Etelä-Karjalan ammattiopistossa syksyllä 2010	30
6 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TOTEUTTAMINEN	31
6.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	31
6.2 Aineiston kerääminen ja tutkimuksen toteuttaminen	33
6.3 Tutkimuksen luotettavuus	35
7 EKAMON OPISKELIJOIDEN KÄSITYKSIÄ KIUSAAMISESTA	38
7.1 Kiusaaminen Ekamon opiskelijoiden määrittelemänä	38
7.1.1 Psyykkinen väkivalta	39
7.1.2 Fyysinen väkivalta	44
7.1.3 Kiusatun ja kiusaajan profiilit	46
7.2 Kiusaaminen ilmiönä ja sen seuraukset	52
7.2.1 Kiusaamisen imu	52
7.2.2 Kiusaamisen seuraukset	56
7.3 Kiusaamiseen puuttuminen ja tilanteiden ratkaiseminen	60
7.4 Kiusaamisen ehkäiseminen ja oppilaitosviihtyvyyden parantaminen	63
8 YHTEENVETO JA POHDINTA	68
LÄHTEET	80
Liite 1 Teemakirjoitusten kysymyslista	
Liite 2 Tutkimuslupa-anomus	

*Onneksi minulla oli yksi hyvä ystävä koulussa sekä koulun
ulkopuolinen harrastus mistä sain voimaa - -
(Opiskelija 18)*

1 JOHDANTO

Kiusaaminen on valitettavan yleistä ja sitä tapahtuu kaikissa ikäryhmissä. Koulukiusaamiseen on viime vuosina kiinnitetty erityisesti huomiota ja väkivallasta-kin on puhuttu laajemmin kuin vain fyysisenä pahoinpitelynä. Terminä kiusaaminen on vähättelevä, joten voisi olla perusteltua puhua kiusaamisesta henkisenä tai psyykkisenä väkivaltana. Peruskoulussa tapahtuvaan kiusaamiseen on pyritty puuttumaan erilaisilla ohjelmilla, jotka on kehitetty auttamaan peruskoulun kiusaamistapausten ennaltaehkäisyssä ja selvittelyssä. Kiusaamista esiintyy myös peruskoulun jälkeen, joten sen tunnistamiseen ja puuttumiseen pitää olla keinoja myös toisella asteella. Ammattiopistossa opiskelevat ovat peruskoulun ja työelämän välissä, joten heitä tulee kaikin tavoin rohkaista ja opastaa sisäistämään työelämässä tarvittavia taitoja, myös kiusaamattomuuden suhteen.

Laki ammatillista koulutuksesta (21.8.1998/630, 28 §) määrää, että ammattiin opiskelevallakin on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Samassa lainkohdassa todetaan myös, että koulutuksen järjestäjän tulee laatia suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Ensimmäisessä opiskeluuni kuuluvassa harjoittelussa tutustuin ammattiopiston kuraattoriin työhön kuraattori Anne Backmanin ohjaamana, ja hän ehdotti minulle opinnäytetyön aiheeksi opiskelijoiden kiusaamiskäsitysten tutkimista. Työskennellessäni Etelä-Karjalan ammattiopistossa vs. kuraattorina tapasin myös opiskelijoita, joille kiusaaminen oli ongelma. Asiaan tulee puuttua ja on tärkeää kerätä pohjatietoa kiusaamisesta opiskelijoilta itseltään kiusaamista ehkäisevän suunnitelman laatimista varten. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää Etelä-Karjalan ammattiopiston opiskelijoiden käsityksiä kiusaamisesta, sen ennaltaehkäisystä sekä oppilaitosviihtyvyyden parantamisesta ammattiopistossa.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on myös tehdä näkyväksi kiusaamista ilmiönä ja osoittaa myös se, että asialle voidaan tehdä jotakin myös ammattiopistossa. Kiusaamisessa on kyse voiman ja vallan väärinkäytöstä heikompaa vastaan, eikä se ole eettisesti oikein. Koska kiusaamiseen ei voida puuttua ilman sen yhteistä määrittelyä, on tässä opinnäytetyössä tavoitteena kiusaamisen kuvaaminen opiskelijoiden näkökulmasta. Heitä pyydettiin kuvaamaan kiusaamista il-

miönä eikä tuloksia voida tulkita niin, että kaikkea opiskelijoiden kuvaamaa kiusaamista esiintyisi myös ammattiopistossa. Toisaalta ei ole syytä kuitenkaan unohtaa sitä, että Kouluterveyskyselyn 2010 (THL 2011b) perusteella kiusaamista on myös ammattiopistoissa. Ilmiö on vakava, ja sillä on pitkällisiä seurauksia jopa yhteiskunnasta syrjäytymiseen asti, ja siksi kiusaamiseen puuttuminen ja ennaltaehkäisevä työ ovat erittäin merkittäviä asioita.

Tutkimusote tässä opinnäytetyössä on fenomenologinen, koska tavoitteena on todellisen elämän kuvaaminen ja opiskelijoiden kirjoittaman tekstin ymmärtäminen. Tässä opinnäytetyössä käytetään myös triangulaatiota, eli useampaa analyysitapaa rinnakkain. Näin saadaan laadullisen tiedon lisäksi esiin myös määrellistä, eli kvantitatiivista tietoa opiskelijoiden käsityksistä. Kokonaisuudessaan opiskelijoiden käsitykset kiusaamisesta ovat merkittäviä, koska kiusaaminen yleisimmin tapahtuu opiskelijoiden välillä. Heillä on siis käsitys sekä kiusaamisesta että siihen puuttumisesta ja ennaltaehkäisyn keinoista. Tätä tietoutta kannattaa hyödyntää kiusaamisen vastaisen suunnitelman tekemisessä.

Tämän opinnäytetyön aineisto on kerätty Etelä-Karjalan ammattiopistossa, josta jatkossa käytän lyhennettä Ekamo. Kaikki tämän opinnäytetyön tekemiseen osallistuneet opiskelijat opiskelivat Lappeenrannassa, ja he kirjoittivat kiusaamisesta teemakirjoituksia. Näiden kirjoitusten pohjaksi laadittiin kysymyslista, jonka tarkoituksena oli syventää kiusaamisen pohdintaa. Aineisto koostui 45 opiskelijan teemakirjoituksista, ja kirjoituksia kirjoittaneita opiskelijaryhmiä oli neljä. Ryhmät olivat tekniikan, palvelualan ja sosiaali- ja terveysalan opiskelijoita. Aineisto analysoitiin keräämällä siitä pelkistetyt ilmaukset ja muodostamalla niistä ala- ja yläluokkia. Osa opinnäytetyössä käytetystä aineistosta on löytynyt varsin naisten tutkimuskysymysteni täydentäjäksi aineistolähtöisesti. Opiskelijat kirjoittivat ennakkoon laadittujen kysymysten selvittämisen lisäksi myös muuta tärkeää materiaalia kiusaamisesta. Myös tämä aineisto on analysoitu osaksi tätä opinnäytetyötä.

Opinnäytetyöraportti koostuu kiusaamisen teoretiedosta sekä oman tutkimukseni selvittämisestä. Kiusaamista on tutkittu suhteellisen paljon, mutta peruskoulunsa päättäneiden osalta tutkittua tietoa on, ainakin Suomen osalta, saatavilla niukasti. Siksi tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin peruskoulun yläasteikäis-

ten parissa tehtyjä kiusaamistutkimuksia. Toisaalta ammattiin opiskelevat ovat peruskoulun ja työelämän välissä, joten työssä käytettiin myös työelämästä tehtyjä tutkimuksia. Tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa on käsitelty kiusaamista ilmiönä sekä niitä seurauksia, joita se aiheuttaa. Kiusaamista on kuvattu prosessina ja sosiaalisena toimintana sekä käsitelty sen näkyviä muotoja. Teoriaosuudessa käsitellään myös kiusaamisen kohteita ja kiusaajia sekä kiusaamisen vaikutuksia yksilöön ja yhteisöön. Kiusaamiseen puuttumista ja sen ennaltaehkäisemistä on kuvattu sekä lain että erilaisten käytössä olevien puuttumismallien avulla. Tässä yhteydessä on käsitelty myös kiusaamiseen puuttumista työpaikalla. Teoriaosuuden lopuksi on esitelty kiusaamista kyselytulosten valossa.

Tutkimusosuus pitää sisällään opiskelijoiden kirjoittamasta aineistosta kootut vastaukset neljään tutkimuskysymykseen. Ensimmäiseksi selvitetään, mitä kiusaaminen opiskelijoiden käsityksen mukaan on. Toinen tutkimuskysymys antaa vastauksen siihen, mitä kiusaaminen on ilmiönä ja mitä seurauksia sillä on. Kolmas tutkimuskysymys käsittelee kiusaamistilanteiden ratkaisuja ja neljännessä pohditaan kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja oppilaitosviihtyvyyden parantamista.

Haluan kiittää kaikkia opinnäytetyössäni avustaneita, eli niitä ammattiopiston opettajia, jotka antoivat minun kerätä aineistoni heidän tunneillaan. Haluan myös kiittää kaikkia opiskelijoita, jotka pohtivat asiaa ja kirjoittivat minulle aineistoa opinnäytetyötäni varten. Kiitos myös Jarno Saariselle, joka toimii projektipäällikkönä ja Terveenä työelämään -hankekoordinaattorina Elämäni Sankari ry:ssä. Hän lisäsi jokavuotiseen Ekamon hyvinvointikyselyyn muutamia kysymyksiä opinnäytetyötäni ajatelle. Sain häneltä siis tuoreen selvityksen kiusaamistilanteesta Ekamossa.

Omalle ammatilliselle kehittymiselleni tämä opinnäytetyö on merkittävä ensiksi siksi, että kiusaaminen on myös sosiaalinen ilmiö, eli se kuuluu sosionomin osaamisalaan. Toisaalta tässä työssä pyritään antamaan ääni kiusatuille, jotka ovat päässeet kuvaamaan sitä, miltä kiusaaminen tuntuu. Tämän opinnäytetyön tekeminen on siis heikomman puolelle asettumista ja tavoitteena on kiusattujen aseman parantaminen.

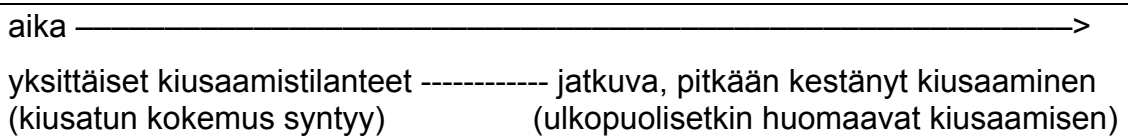

2 KIUUSAAMINEN

2.1 Kiusaamisen määritelmä

Kiusaamisen yhteinen ja täsmällinen määrittelemine on haastavaa, mutta erittäin tärkeää, sillä se on perusta kiusaamisen havaitsemiselle ja nimeämiselle. Yhteinen määritelmä antaa myös mahdollisuuden puuttumiseen ja johdonmukaiseen toimintaan. Toisaalta yhdenlainen määritelmä sulkee mahdollisesti joi-
tain muita kiusaamisen muotoja määritelmän ulkopuolelle, jolloin kiusaaminen voidaan nähdä uhrin kokemuksen kannalta liian kapeasti. Kiusaaminen määritellään yleisimmin pitkäaikaiseksi, toistuvaksi henkiseksi, ruumiilliseksi tai sosiaaliseksi väkivallaksi, joka kohdistuu yhteen kiusattuun. (Hamarus 2006, 47–48.)

Kuviossa 1 esitellään Hamaruksen laatima kuvaus kiusaamisen ajallisesta kestosta ja sen suhteesta kiusatun kokemukseen.

Kuvio 1. Kiusaaminen aikajanalla (Hamarus 2008, 13.)

Kuviosta 1 voidaan nähdä, että kiusatulle kokemus kiusaamisesta voi syntyä hyvinkin varhain ja jo yksittäiset kiusaamistilanteet voivat antaa hänelle tunteen kiusatuksi tulemisesta. Hamaruksen (2008) mukaan onkin haasteellista määritellä tarkkaan, missä kohdassa janaa kiusaaminen on riittävän pitkäkestoista ja toistuvaa. Hamarus kritisoi kiusaamisen yleistä määritelmää, koska hänen mukaansa on vaikea osoittaa sitä, milloin kiusaaminen on jatkunut pitkään, eli milloin se siis täyttää edellä mainitun yleisen kiusaamisen määritelmän. (Hamarus 2008, 12–13.)

Perustana kiusaamistilanteessa on kuitenkin se, että kiusattu on tietyllä tavalla puolustuskyvytön kiusaajaansa tai kiusaajaan vastaan. Kahden tasaväkisen keskinäinen nahistelu ei siis ole kiusaamista. (Hamarus 2008, 12; Hietala, Kaltiainen, Metsärinne & Vanhala 2010, 49.) Salmivalli (2010) määrittelee kiusaami-

sen systemaattiseksi vallan tai voiman väärinkäytöksi, joka kohdistetaan tahallisen vihamielisesti sekä toistuvasti yhteen ja samaan henkilöön. Hänen mukaansa roolijako ja keskinäiset voimasuhteet tilanteessa ovat varsin selkeitä. Kiusaaja toimii alistajana ja nöyryyttäjänä – kiusattu on alistettu ja nöyryytetty. (Salmivalli 2010, 12–13, 15.) Hamarus (2008, 12) toteaa myös, että tarkoitussellisuus kuuluu myös kiusaamisen määritelmään, sillä kukaan ei kiusaa tiedostamattaan.

Kiusaaminen on myös ryhmä- ja yhteisöllinen ilmiö, joka perustuu yhden yhteisön jäsenen alistamiseen. Kiusaajana voi olla yksi tai useampi yhteisön jäsen, jopa koko ryhmä, mutta kiusaaminen kohdistuu huonommassa asemassa olevaan jäseneseen. (Hamarus 2006, 50; Salmivalli 2010, 13.) Kiusaaminen on siis yksi sosiaalisen käyttäytymisen muoto ja sen kokeminen on hyvin yksilöllistä. (Hamarus 2006, 50–53, 94).

Kiusaamista on tutkitusti koulumaailman lisäksi myös työpaikoilla. Työpaikkakiusaamista tutkinut Korhonen (2009) on pohtinut kiusaaminen-sanan vähättelevää merkitystä ja miettinyt myös vahvempien sanojen käyttöönottoa. Hänen mukaansa voitaisiin puhua henkisestä väkivallasta työpaikkakiusaamisen sijaan. Jos tapahtumat sisältävät hyvin voimakkaita tai fyysisiä piirteitä, voitaisiin hänen mukaansa puhua häirinnän lisäksi pahoinpitelystä. Tällöin kyseessä on vakava rikos, joka on ilmoitettava lääkärille ja poliisille. (Korhonen 2009, 12–13.) Korhonen on myös kerännyt seuraavan listan kiusaamista kuvaavia sanoja:

*simputus, savustaminen, eristäminen, sorto tai sortaminen, alistaminen, mitätöiminen, painostaminen, ahdistaminen, työpaikkaterro-
ri, mobbaus, henkinen julmuus tai pelottelu, syrjintä ja nöyryyttäminen.*

Euroopan työterveys- ja työturvallisuusvirasto on määritellyt työpaikkakiusaamista seuraavasti: *Työpaikkakiusaaminen on toistuvaa mielivaltaista käytöstä, joka kohdistuu työntekijään tai työntekijäryhmään ja muodostaa terveys- ja turvallisuusriskin.* (Euroopan työterveys- ja työturvallisuusvirasto.) Aho (2010) kuvaa kiusaamista jatkuvaksi ja toistuvaksi kielteiseksi kohteluksi, loukkaamiseksi, alistamiseksi ja mitätöimiseksi. Hänen mukaansa kiusaaminen on prosessi, jon-

ka seurauksena kiusattu joutuu puolustuskyvyttömään asemaan, mikä heikentää kiusatun hyvinvointia ja vähentää jaksamista.

2.2 Kiusaaminen käytännössä

Kiusaamistilanteessa on useita rooleja, ja se voidaan nähdä vallankäytön välineenä, jossa isompi, vanhempi, sanavalmiimpi, röyhkeämpi tai vahvempi kiusaa heikompaansa. Kiusattu on tilanteessa tukalassa asemassa, kiusaaja tai kiusaajat toimivat ja seurailijat seuraavat eivätkä ainakaan aktiivisesti pyri vaikuttamaan niin, että kiusaaminen loppuisi. Tilanteeseen liittyy niin paljon häpeää ja syyllisyyden tunteita, että aikuiselle ei tilanteesta yleensä haluta kertoa. Lapset ja nuoret kiusaavat usein piilossa aikuisilta, joten tilanteen huomaaminen on hyvin haasteellista. (Hietala ym. 2010, 49.)

Kiusaamisen vaikuttimena on usein Hamaruksen (2006) mukaan kiusatun erilaisuus, joka ensin havaitaan ja sitten sitä tuodaan ryhmässä esiin sanoilla, eli nimettynä erilaisuutena. Kiusattuun aletaan liittää erilaisia nimityksiä, mielikuvia ja tarinoita, joiden kautta hänelle luodaan tietty maine. Yhteisön sisällä kiusattua eristävät erilaisuus ja tarinat, mutta maine eristää myös yhteisön ulkopuolella. Yhtenä kiusaamisen vaikuttimena Hamarus nostaa esiin pelon, joka syntyy erilaisuuden kohtaamisesta. Kiusaamisen taustalla voi olla myös se, että ryhmän valtarakenne on luotu kiusaamisella ja kiusaamiselle. Jos kiusaaja saa ryhmässä valtaa, hän saa myös kannattajia ja lopulta koko luokkaryhmä on mukana kiusaamisessa tavalla tai toisella. (Hamarus 2006, 160, 173, 175.)

Kiusaamisen motiivi voi olla vallanhalu, johon liittyy myös aggressiivisuutta. Kun kiusaaja saa valtaa kiusaamalla muita, on hänen pidettävä jatkuvasti huolta asemastaan, eli pidettävä koko ryhmä omalla puolellaan ja kiusattu alistettuna. Ryhmäpaine pitää niin kiusaamiseen osallistuvien kuin sitä sivusta seuraavienkin ”rivit tiiviinä” eli vaatii paljon rohkeutta asettua puolustamaan kiusattua. Osa kiusaamistapauksista voi perustua kateuteen, jolloin kiusaaja näkee kiusattavan osaavan tai omistavan jotain sellaista, mitä häneltä itseltään puuttuu. Kiusatesseen kiusaaja voi myös purkaa omaa pahaa oloaan kiusattuun, jolloin hän pyrkii

luonnehtimaan uhriaan sellaisilla ominaisuuksilla, jotka ikään kuin oikeuttavat kiusaamisen. (Höistad 2003, 64–65, 67–73.)

2.2.1 Kiusaaminen prosessina

Syrjiminen ja eristäminen alkavat Hamaruksen (2006) mukaan koulussa prosessina, jossa esimerkiksi joku oppilas ja hänen lähipiirinsä alkaa syrjiä jotakuta oppilasta. Kiusatun syrjiminen lisääntyy ja laajenee ryhmässä johtaen vähitellen jopa poissulkemiseen koko yhteisöstä. Kiusaamisen prosessiluonnetta Hamarus kuvaa toteamalla, että se alkaa testaamisella, jossa selvitetään muun ryhmän suhtautumista kiusaamiseen sekä etsitään niitä, jotka lähtisivät tukemaan kiusaamista. Samalla testataan kiusaamisen kohteen reagointia, jolloin saadaan selville se, voiko häntä kiusata ja mitä kiusaamisesta hänen kohdallaan seuraa. Testaamisessa on lopulta kyse yhteisöllisten suhteiden luomisesta sekä kiusaajaa että kiusattua kohtaan. Hauskanpito ja leikki kuuluvat usein testaamiseen, sillä yhteinen hauska saadaan aikaan sanomalla jostakin jotakin noloa tai hävetävää, jolla nöyryytetään jotakuta oppilasta. Samalla naurattaja vahvistaa omaa valtaansa ryhmässä ja jos hän saa ryhmässä tarpeeksi huomiota, se voi johtaa kiusaamisen alkamiseen. (Hamarus 2006, 78–79, 138–140.)

Ns. heittoina alkanut kiusaaminen muuttuu vähitellen haukkumiseksi, joka muokkaa kiusatun kuvaa luokkayhteisössä. Kuva muodostetaan usein halveksivaksi ja alistavaksi, mikä muuttaa vähitellen myös kiusatun identiteettiä. Toisten yhteisöön kuuluvien mielessä kiusattu alkaa todellakin olla outo ja hänen huono kohtelunsa saa silloin ikään kuin oikeutuksen. Kiusaaminen muodostuu osaksi ryhmän jäsenten käytöstä. Kiusaaminen sisältää aina sen näkökulman, että on olemassa parempi ”me” ja huonompi ”se”, jonka kiusaaminen on oikeutettua, koska hän ei ole ”meitä”. (Hamarus 2008, 59–62.)

Sinkkonen (2010) toteaa, että kiusaaminen perustuu nöyryyttämiseen ja häpeälle. Yhteisö voi hänen mukaansa toimia niin, että epätoivotut ominaisuuden pyrittään sijoittamaan yhden yksilön kannettaviksi, joka joutuu samalla sijaiskärsijäksi. Kiusatun puolustaminen saattaa puolustajan ryhmässä epäedulliseen asemaan, joten pelko ryhmän ulkopuolelle jäämisestä estää tilanteeseen puut-

tumisen. (Sinkkonen 2010, 192–193.) Hamaruksen (2006) mukaan suosittuihin ja epäsuosittuihin oppilaisiin liittyy arvostus ja häpeä; kiusattu sijoitetaan muusta ryhmästä alemmaksi, ja hän kokee häpeää kiusatuksi tulemisestaan. Sehän tarkoittaa, ettei ole hyväksytty eikä kuulu joukkoon. (Hamarus 2006, 180–181.)

2.2.2 Kiusaaminen sosiaalisena toimintana

Hamarus (2006) näkee kiusaamisen sosiaalisena toimintana ja käyttäytymisen muotona, jota toteutetaan suhteellisen pienissä ryhmissä. Ryhmällä tarkoitetaan sellaista joukkoa, joka on keskenään vuorovaikutuksessa ja jonka jäsenet itsekin mieltävät kuuluvansa samaan ryhmään. Ryhmällä on myös hänen mukaansa yhteinen tavoite ja yhteiset, vaikkakaan eivät aina ääneen lausutut, käyttäytymistä ohjaavat normit sekä tietynlainen yhteenkuuluvuuden tunne. (Hamarus 2006, 50.)

Sinkkonenkin (2010) on korostanut, että kiusaaminen ei ole pelkästään kahdenvälistä eli tilanteessa ei ole vain kiusaaja ja uhri. Hänen mukaansa yleinen ilmapiiiri ja sivustakatsojien rooli vaikuttavat kiusaamisen määrään ja laatuun. (Sinkkonen 2010, 190–191.) Höistad (2003) puolestaan on todennut, että yleisen ilmapiiirin lisäksi kiusaamisen syntyyn vaikuttavat niin koulun johdon, opettajien kuin vanhempienkin asenteet. Käytökseltään aggressiiviset henkilöt ryhmässä, kiusaamiseen provosoivat uhrin sekä ryhmän jäsenten keskinäinen ”henkilöke-mia” luovat osaltaan ryhmän tunnelmaa. Hänen mukaansa kiusaamisen syynä ovat usein puutteelliset vuorovaikutustaidot, mikä puolestaan kertoo ryhmän jäsenten kypsyttömyydestä. (Höistad 2003, 108.)

Ympäristötekijöilläkin on merkitystä kiusaamistilanteen syntyyn. Hamaruksen (2006) mukaan kouluviihtyvyyttä ja -hyvinvointia tutkittaessa on sosiaalisten suhteiden –erityisesti ystävyys-suhteiden– havaittu olevan merkityksellisiä. Koululla on paikkana vaikutusta sekä kiusaamisen alkamiseen että sen ylläpitämiseen. Macklem (2003) on todennut tämän näkyvän sekä kiusaamiseen puuttumattomuutena että kiusaamisen hyväksymisenä normaaliksi käyttäytymismuodoksi (Hamarus 2006, 52). Pikas (1990) puolestaan on todennut, että myös ympäristötekijöillä on merkitystä kiusaamiseen, jos ne lisäävät turhautumista

(Hamarus 2006, 52). Välimaa (2004) on todennut, että nuorten psyykkisen hyvinvoinnin kannalta keskeisiä tekijöitä ovat koulun turvallisuus ja koulussa tapahtuva vuorovaikutus (Hamarus 2006, 52.)

2.2.3 Kiusaamisen muotoja

Hamaruksen (2008) mukaan kiusaaminen voidaan jakaa esimerkiksi epäsuoraan ja suoraan kiusaamiseen. Epäsuora kiusaaminen tapahtuu piilossa, ja se voi olla esimerkiksi selän takana puhumista tai muusta ryhmästä eristämistä. Suora kiusaamisen puolestaan kohdistuu suoraan kiusattuun eikä sitä juuri peitellä. Se voi olla lyömistä, haukkumista tai kiusatulle huutamista. (Hamarus 2008, 45.) Kiusaaminen voidaan jakaa Hamaruksen (2006) mukaan myös proaktiiviseen, eli tulevaisuuteen vaikuttavaan ja reaktiiviseen, eli jostain tapahtumasta alkavaan kiusaamiseen. Lajittelun määreenä voidaan pitää myös sosiaalista, psyykkistä, verbaalista ja fyysistä kiusaamista. (Hamarus 2006, 50.)

Kiusaamisen muotoja on hyvin monia. Hamarus (2006) on todennut, että sanallinen kiusaaminen on sanojen avulla aiheutettua pahaa mieltä. Se voi ilmetä haukkumisena, nimittelynä, ivaamisena, pilkkaamisena tai muuna halventavana puhetapana. (Hamarus 2006, 78–79.) Höistad (2003) on kuvannut sanallista kiusaamista myös uhkailuna, kikatteluna, matkimisena tai huomautteluna vaikkapa kiusatun vaatteista tai hiuksista. Se voi olla pilantekoa sanallisesti, mutta myös esimerkiksi lappujen lähettämistä ja nimettömiä puheluita. (Höistad 2003, 82.) Lommi, Luopa, Puusniekka, Roine, Vilki, Jokela ja Kinnunen (2011, 46) ovat lisänneet listaan vielä loukkaamistarkoituksessa levitettävät valheet. Höistad (2003) on todennut, että kiusaaminen voidaan tehdä myös ruumiinkielen avulla. Silloin se voi olla katseen välttämistä, tuijottamista, merkitsevien silmäyksien vaihtamista jonkun kanssa, huokailua tai esimerkiksi toisen jättämistä täysin huomiotta. (Höistad 2003, 80.)

Sinkkosen (2010) mukaan yläkouluissa kiusaaminen on usein henkistä, eli juoruillaan ja puhutaan pahaa toisesta selän takana. Ulkonäöstä tai pukeutumisesta voi löytyä huomauttelemisen ja nimittelyn aihetta. Joskus tilanne voi paisua julkiseksi nöyryyttämiseksi, jota voidaan nimittää jo vihakampanjaksi. Kiusaami-

nen voi olla myös seksuaalista, jolloin poikkeavia nimitellään homoiksi tai huoriksi. (Sinkkonen 2010, 191–192.) Myös Hamarus (2008) on maininnut sukupuolisen häirinnän osana koulukiusaamista. Se on hänen mukaansa ei-toivottua ja yksipuolista fyysistä tai sanallista lähestymistä, joka liittyy sukupuoleen. (Hamarus (2008, 70–71.)

Hamarus (2006) toteaa, että harhauttaminen voi olla yksi kiusaamisen muoto. Siinä jokin ryhmä keksii salakommunikoinnin, jossa muut suljetaan ryhmän ulkopuolelle. Siinä puhe voi sisältää kaksoisviestejä, jotka tuodaan esiin esimerkiksi äänenpainojen tai -sävyjen avulla. Sanojen sisältö voidaan kääntää täysin päinvastaiseksi pelkän äänenkorkeuden avulla. Opettaja tai muu ulkopuolinen ei helposti huomaa kiusaamista, koska hänen kuulemansa sanat voivat olla ystävällisiä. Kiusaaminen voi olla myös vaiennuttamista. Siinä kohteeksi joutunut, muutenkin ehkä hiljainen oppilas, vaiennetaan niin, että hänen hiljaisuutensa lisääntyy entisestään. (Hamarus 2006, 150.)

Kiusaaminen voi olla myös äkillistä päällekkäymistä, jolloin se on fyysistä väkivaltaa, esimerkiksi hakkaamista, lyömistä, potkimista tai tönimistä. Fyysinen kiusaaminen naamioidaan usein urheiluksi tai leikiksi, ”sattumaksi” (Höistad 2003, 85). Kiusaaminen voi Hamaruksen (2006) mukaan olla myös ärsyttävää kiusaamista, jolla tarkoitetaan toisen ärsyttämistä niin pitkään, että tämä menettää itsehillintänsä. Ärsyttäjä pyrkii sitten kääntämään tilanteen ärsyyntyneen syyksi. Hamarus on huomannut, että tällainen tilanne voi kuitenkin olla myös prosessinomaisesti edenneen kiusaamisen lopputulos. (Hamarus 2006, 82, 76.)

Kiusaamista voi tapahtua myös sähköisesti, eli netissä tai kännykällä. Kännykkäkiusaamista voivat olla pilasoitot, tekstiviestit, loukkaavat puhelut sekä esimerkiksi salaviestit, joissa ei ole lähettäjä tietoja. Netissä kiusaaminen voi olla pilkkaavien tai uhkaavien viestien lähettämistä, henkilökohtaisten tietojen levittämistä tai kiusatun kuvan luvaton levittämistä. Nettikiusaamisen tekee erityisen ikäväksi se, että siellä voi kiusata mihin aikaan vuorokaudesta tahansa, kiusaamisella on laaja yleisö ja aikuiset ovat harvoin paikalla tilannetta valvomassa. (Hamarus 2008, 70–72.) Tässä opinnäytetyössä ei kuitenkaan käsitellä laajemmin sähköisesti tapahtuvaa kiusaamista, koska se tapahtunee useimmi-

ten vapaa-ajalla ja ainakin tietokoneen välityksellä. Työhön haluttiin nimenomaan näkökulma kiusaamisesta ihmisten kohtaamisissa esiintyvänä ilmiönä.

2.3 Kiusaamisen kohteet

Kiusaamista voi koulumaailmassa esiintyä muiden muassa oppilaiden välillä, oppilas voi kiusata opettajaa, opettajat voivat kiusata toisiaan, opettaja voi kiusata oppilasta tai vanhemmat voivat kiusata opettajaa (Hamarus 2008, 35–44). Kiusaamisen kohteena voi Höistadin (2003) mukaan olla lapsi, jota on ylisuojeltu tai jolla on kielteinen minäkuva. Usein kiusattu on myös alistuva tai hänellä on sosiaalisia vaikeuksia. (Höistad 2003, 36, 47, 52, 56–57.) Koulukiusatuiksi näyttävät usein joutuvan myös toisia älykkäämmät, fiksummat ja ahkerammat opiskelijat (Jokinen 2007, 192). Tässä opinnäytetyössä halutaan selvittää vain opiskelijoiden näkemyksiä kiusaamisesta oppilaitoksen sisällä, joten tämän tutkimuksen piiriin eivät kuulu mahdolliset henkilökunnan välillä tapahtuvat tai vanhempien ja henkilökunnan väliset kiusaamistapaukset.

Työelämässä voi Korhosen (2009) mukaan olla työpaikkakiusaajana tai -kiusattuna kuka tahansa myös asemansa puolesta. Hänen mukaansa kiusaajia ja kiusattuja on kaikkialla riippumatta iästä, sukupuolesta, rodusta, väristä, uskonnosta tai seksuaalisesta suuntautumisesta. Korhonen painottaa, että kiusaamistilanteen syntymisessä pitää olla sopivan kiusaajan ja kiusatun lisäksi otolliset kiusaamisolosuhteet. (Korhonen 2009, 15.) Jokisen (2007) mukaan kiusatuksi joutuu helposti tavallinen ja mukava ihminen, joka uskoo toisista hyvää eli kiusatuksi tullut voi olla liian kiltti ja hyväuskoinen. Kiusaaminen on siis monen asian summa. (Jokinen 2007, 191–193.)

Neurologiset oireyhtymät sosiaalisten suhteiden ongelmien taustalla

Kiusaamisen kohteeksi voi joutua esimerkiksi erikoisten tapojen, puhetyylin tai mielenkiinnonkohteiden takia. Aspergerin oireyhtymä ja AD/HD ovat neurologisia oireyhtymiä, jotka hankaloittavat toimimista sosiaalisissa tilanteissa. Aspergerin oireyhtymä kuuluu autismin kirjoon, ja sen taustalla on keskushermoston kehityshäiriö. Aspergerin oireyhtymä näkyy muun muassa sosiaalisena kömpe-

lyytenä sekä eleinä, asentoina ja ilmeinä, jotka ovat tavallisuudesta poikkeavia. Sosiaalisten vihjeiden ja erilaisten ilmeiden lukeminen on Aspergerin oireyhtymästä kärsivälle vaikeaa. Sosiaalisten hankaluuksien vuoksi myös puolustautuminen voi olla vaikeaa. (Viljamaa 2009, 104–105.)

AD/HD johtuu aivojen etuosassa olevasta neurologisesta kehityspoikkeamasta. Kirjainyhdistelmä tulee sanoista Attention Deficit (tarkkaavaisuushäiriö) ja Hyperactivity Disorder (ylivilkkaushäiriö) ja oireisiin kuuluvat esimerkiksi impulsiivisuus, levottomuus ja häiritsevä käyttäytyminen. Oireyhtymä näkyy Viljamaan (2009) mukaan joka toisella myös sosiaalisina vaikeuksina. Oireyhtymästä kärsivä saattaa olla kyvytön eläytymään toisten tunteisiin ja hän keskeyttää tai etuilee usein. Lindh & Sinkkonen (2009) toteavat, että tämän diagnoosin saaneilla on havaittu vähäisempiä ystävyysskontakteja ja suurentunutta riskiä epäsosiaaliiseen toimintaan sekaantumiseen. Aikuisiällä on todettu myös runsaammin persoonallisuuden häiriöitä sekä masentuneisuutta. Erityisesti koulumaailmassa hyperaktiivisuus, impulsiivisuus sekä tarkkaamattomuus voivat johtaa huonoon koulumenestykseen, huonoihin kaverisuhteisiin sekä heikkoon itsetuntoon. (Lindh & Sinkkonen 2009, 71–73; Viljamaa 2009, 82, 86.)

3 KIUUSAAMISEN VAIKUTUKSET YKSILÖÖN JA YHTEISÖÖN

Salmivalli (2010) toteaa tutkimustulosten todistavan, että kiusatulle kiusaaminen on pysyvä tilanne eikä ohimenevä tapahtuma. Hänen mukaansa siihen liittyy vahva ja kokonaisvaltainen, vähän kerrassaan etenevä ihmisarvon menetys vertaisryhmässä. Jatkuva haukkuminen ja mollaaminen saavat lopulta aikaan sen, että kiusattua aletaan yleisesti pitää vähempiarvoisena, yhä erilaisempana ja jopa kiusaamisen ansaitsevana. Myös kiusatun oma minäkuva muuttuu negatiivisemmaksi. (Salmivalli 2010, 25–26.)

3.1 Kiusaamisen vaikutus kiusattuun

Ahlberg (2010) on todennut, että nuoruusikä alkaa puberteetista ja loppuu silloin, kun keskushermosto on kypsynyt valmiiksi, mikä hänen mukaansa tapahtuu noin 22 ikävuoden tienoilla. Näin ollen suurin osa ammattiopistossa opiskelevista elää nuoruusikänsä. Hietalan ym. (2010) mukaan nuoruusiällä tarkoitetaan kehitysvaihetta, joka sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden väliin. Sen kehitystehtäviin kuuluvat fyysisen kasvun ja kehityksen lisäksi myös psyykkinen ja sosiaalinen kasvu. (Hietala ym. 2010, 39–40.)

Hietala ym. (2010) toteavat, että nuoren kehitystehtävistä keskeisimpänä on itsenäisyyden saavuttaminen, missä apuna tarvitaan toimivia vertaissuhteita. Nuori vertaa itseään toisiin ikäisiinsä ja miettii, tuleeko hän hyväksytyksi omana itsenään. Myös sosiaalinen kehitys on pitkälti riippuvainen ikätovereiden tuesta. Kiusatuksi tuleminen ja yksin jääminen ovat riskitekijöitä sosiaalisen kehityksen suhteen. (Hietala ym. 2010, 43–44.) Sinkkonen (2010, 192–193) on kuvannut nuoren identiteetin muodostumista ja todennut, että kehittyvän nuoren kyky käsitellä vaikeita ristiriitatilanteita on rajallinen.

Kiusaamisen seurauksena kiusatulle tulee paha olo ja stressitila. Väsymys, uupumus, itsetunnon laskeminen, alkoholin lisääntynyt käyttö ja paniikkioireiden kaltaiset reaktiot voivat olla kiusatun oireita. Voimien vähentyminen, yleinen ahdistuneisuus, unettomuus ja painajaiset ovat myös kiusaamisen uhrien kokemuksia. Selkä- ja hartialihasten jumittuminen, ruokahaluttomuus, erilaiset säryt, kuten migreeni, voivat olla kiusaamisen seurauksena ilmeneviä fyysisiä oireita. Tunnetiloina kiusattu voi alkuun kokea epätoivoa ja pelkoa, jotka jatkossa voivat muuttua kostonhaluksi, katkeruudeksi ja vihaksi. Toisaalta kiusatusta voi myös tulla arka ja vetäytyvä. Hän voi ahdistua sosiaalisissa tilanteissa ja hänelle voi muodostua kielteinen minäkuva. Myös masentuneisuudella, yksinäisyydellä ja itsetuhoajatuksilla on todettu olevan yhteyttä kiusatuksi tulemiseen. Kiusatuksi joutuminen voi näkyä myös runsaina poissaoloina niin koulusta kuin työstäkin. (Jokinen 2007, 206–213; Salmivalli 2010, 26.)

Hamarus (2008) on todennut, että kiusaaminen vaikuttaa myös opintoihin paitsi tekemällä ehkä oppimisen hankalammaksi myös rajoittamalla kiusatun valintoja.

Kiusattu voi joutua valitsemaan valinnaisaineensakin sillä perusteella, että kiusaaja ei olisi samassa ryhmässä. (Hamarus 2008, 78–79.) Tätä keinoa ammatitopistossa ei voi aina edes käyttää, koska koko ryhmällä on yhteisiä, pakollisia ”valinnaisia opintoja”, jotka valitaan demokraattisesti äänestämällä. Toisaalta Hamaruksen (2008) mukaan kiusaamisen seurauksena kiusattu voi pyrkiä pärjäämään koulussa parhaalla mahdollisella tavalla, koska se on ainoa keino tulla koulumaailmassa näkyväksi. (Hamarus 2008, 78.)

Vakavalla ja pitkäkestoisella kiusaamisella on yhteys myöhempiin depressio-oireisiin sekä syrjäytymiseen ja toivottomuuden tunteisiin (Sinkkonen 2010, 188–190). Lommin ym. (2011) mukaan kiusaaminen on riski nuoren terveelle kehitykselle ja vahingoittaa vertaissuhteiden syntyä. Se voi aiheuttaa nuorella myös fyysisiä oireita, mutta myös mielialan oireilu ja itsearvostuksen laskeminen ovat tyypillisiä seurauksia kiusaamisesta.

3.2 Kiusaamisen vaikutus yhteisöön

Höistad (2003) toteaa, että kiusaamisessa uhreja ovat sekä kiusaaja että kiusattu. Molemmilla on paha olla ja heillä on ongelmia enemmän kuin muilla. Sekä kiusaaja että kiusattu kärsivät huonosta itseluottamuksesta, mitä kiusaaja peittelee aggressiivisella ja dominoivalla käytöksellä. Kiusatun itsetunto taas latistetaan kohtelemalla häntä jatkuvasti epäsovivalla tavalla. (Höistad 2003, 108.) Hietala ym. (2010) ovat huomauttaneet myös, että kiusaaja jostain syystä kokee tarvitsevänsä toisen nöyryyttämistä oman asemansa pönkittämiseksi. Heidän mukaansa tämä asenne helposti myös laajenee koskemaan koko ryhmää, ja kiusaaja pyrkii lisäämään valtaansa laajentamalla kiusaamista. (Hietala ym. 2010, 49–50.)

Kiusaamisen avulla rakennetun yhteisön yhteisöllisyyskin on Hamaruksen (2008) mukaan ongelmallista, koska se perustuu yhden ryhmän jäsenen alistamiseen. Ryhmässä esiintyy jatkuvasti pelkoa, ja sen toiminta perustuu vallan väärinkäytölle. Jotta ryhmä pysyy koossa, sen on jatkuvasti tuotettava ulkopuolisuutta yhdelle ryhmän jäsenistä. Kiusaaminen vaikuttaa negatiivisesti koko ryhmän oppimiseen ja kouluviihtyvyyteen, koska oppimisympäristöä ei voi ko-

kea turvalliseksi. Kiusaajan on pidettävä roolinsa, ettei hän ole mahdollisesti seuraava uhri. Kiusaamisen ilmapiiri kuitenkin vie luovuuden ja estää osallistumisen tunneilla. Pelon ilmapiiri saa kaikki ryhmän jäsenet tavoittelemaan samanlaisuutta, eli jos luokalla on normina esimerkiksi osallistumattomuus tunnilla, siitä ei juuri kukaan uskalla poiketa. (Hamarus 2008, 76, 78–79.)

4 KUSAAMISEEN PUUTTUMINEN JA ENNALTAEHKÄISEMINEN

Hamaruksen (2008) mukaan kiusaamiseen voidaan puuttua vain, jos kaikilla on yhteinen ymmärrys siitä, mitä termillä ”kiusaaminen” tarkoitetaan. Hänen mukaansa tämä termi pyritään yleensä määrittelemään niin, että siitä muodostuu mitattava kohde. Silloin kiusaaminen määritellään rajaten ilmiötä sen keston ja toistuvuuden suhteen. Pitkään jatkuneessa kiusaamistilanteessa ryhmäläisten roolit ovat jo kuitenkin vakiintuneet, joten tilanteen ratkaiseminen on vaikeampaa. Kiusaamiseen on siis käytännössä puututtava nopeasti, koska mahdollisimman varhainen puuttuminen on tehokkaampaa ja helpompaa kuin pitkään jatkuneeseen tilanteeseen muutoksen saaminen. Hamarus painottaa, että käytännön tilanteisiin puuttuminen vaatii käsitystä kiusaamisesta laajempaan ja prosessinomaisesti kehittyvänä ilmiönä. Varhainen puuttuminen ehkäisee myös kiusaamisen laajenemista ryhmässä. Se osa ryhmäläisistä, joka muuten lähtisi mukaan kiusaamiseen, saa näin myös mahdollisuuden kunniakkaaseen vetäytymiseen. (Hamarus 2008, 14.)

4.1 Lainsuoja kiusaamista vastaan

Laki ammatillista koulutuksesta (21.8.1998/630) asettaa rajat myös kiusaamiselle määrätessään, että ammattiin opiskelevalla on oikeus turvalliseen opiskelu-ympäristöön. Laki määrää lisäksi opiskelijahuollosta, että sen

tavoitteena on luoda turvallinen ja terveellinen opiskelu-ympäristö ja edistää oppilaitosyhteisön hyvinvointia ja viihtyisyyttä. Tavoitteena on tukea opiskelijaa sekä säilyttää oppilaitosyhteisön toimintakyky fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta sekä hyvinvointia uhkaavissa tilanteissa. Opiskelijahuollon tulee - - ehkäistä koulutuksen keskeytymistä. - -

*Ennaltaehkäiseviä toimintaohjeita tulee antaa tupakoinnista ja päih-
teiden käytöstä, kiusaamisesta ja häirinnästä. Opiskelijoita tulee
rohkaista osallistumaan ja vaikuttamaan oman oppilaitoksensa hy-
vinvoinnin edistämiseen.*

Yhdenvertaisuuslaki (20.1.2004/21) kieltää syrjinnän iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tässä laissa syrjinnällä tarkoitetaan henkilön epäsuo- tuisampaa kohtelua muihin vastaavassa tilanteessa olevien kohteluun verrattu- na sekä muun muassa henkilön arvon tai koskemattomuuden tarkoituksellista loukkaamista luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyök- käävä ilmapiiri.

Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevat harjoittelevat ja oppivat samalla työelämän lainsäädäntöä. Työturvallisuuslaki (23.8.2002/738) määrää työnteki- jän yleisinä velvollisuuksina 18 §:ssä, että

*työntekijän on työpaikalla vältettävä sellaista muihin työntekijöihin
kohdistuvaa häirintää ja muuta epäasiallista kohtelua, joka aiheut-
taa heidän turvallisuudelleen tai terveydelleen haittaa tai vaaraa.*

sekä 28 §:ssä:

*Jos työssä esiintyy työntekijää kohdistuvaa hänen terveydelleen
haittaa tai vaaraa aiheuttavaa häirintää tai muuta epäasiallista
kohtelua, työnantajan on asiasta tiedon saatuaan käytettävissään
olevin keinoin ryhdyttävä toimiin epäkohdan poistamiseksi.*

Rikoslaissa (19.12.1889/39) kiusaaminen ei ole rangaistava teko, mutta kiu- saamiseenkin voi liittyä rikoslain tunnusmerkkien täyttyminen. Rikoslaissa pa- hoinpitelystä todetaan seuraavasti:

*Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa
tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai
saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on
tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kah-
deksi vuodeksi. Yritys on rangaistava. (Rikoslaki 19.12.1889/39 21
luku 5 §.)*

Pahoinpitely on lievä, jos

pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostelun vähäinen, rikoksentekijä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä sakkoon. (Rikoslaki 19.12.1889/39, 21 luku 7 §.)

Edelleen samassa laissa todetaan yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä, että

Joka oikeudettomasti

1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai

2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville

esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (Rikoslaki 19.12.1889/39, 24 luku 8 §.)

Kunnianloukkauksesta todetaan, että

Joka

1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka

2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista,

on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (Rikoslaki 19.12.1889/39, 24 luku 9 §.)

Laissakin on siis useita kohtia, joihin vedoten kiusaamista voidaan pitää kiellettyinä.

4.2 Erilaisia puuttumismalleja kouluissa

Jotta tämä lakien ohjeistama psyykkisesti turvallinen opiskeluympäristö voidaan turvata, on kiusaamiseen puuttuminen tärkeää. Hamarus (2008) painottaa puuttumisen lisäksi kiusaamisen ennaltaehkäisyä, joka tarkoittaa yhteisön kulttuurin ja sen toimintatapojen muokkaamista kiusaamista vastustaviksi. Kiusaaminen tulee määritellä yhteisesti koko yhteisössä, jotta se toimisi käytännössä. Hama-

rus toteaa, että yhteinen määrittely voidaan rakentaa vain tuomalla keskusteluun yhteisten arvojen pohjalle rakennetut omat käsitykset. Hamarus pitää koulumaailmassa oppilaiden käsityksiä kaikkein merkityksellisimpinä, koska heidän ryhmissään kiusaamista tuotetaan. Tavoitteena olisi löytää yhteinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen tarkoittaa ja miten itse kukin voi sitä vähentää. Yhteinen määritelmä antaa myös pohjan kiusaamiseen puuttumiseksi. (Hamarus 2008, 15–16.)

4.2.1 Vaakamalli®

Hamarus (2008) on luonut Vaakamallin®, joka painottaa sekä koulukiusaamisen ehkäisyä että kiusaamiseen puuttumista. Tässä mallissa on nimenomaan kyse koko koulun toimintakulttuurin luomisesta. Hamaruksen mukaan kiusaamisessa on muutamia avaintekijöitä, jotka tulee ottaa huomioon kiusaamiseen puuttumisessa. Yksi näistä tekijöistä on ennaltaehkäisevä työ, jota tehdään tietoisesti, tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Kiusaamisen tunnistaminen ja sen vakavuuden ymmärtäminen on toinen avaintekijä. Edelleen on opittava ymmärtämään kiusaamisen ryhmädynamiikkaa sekä puuttumaan tilanteisiin taroituksenmukaisella tavalla. Oikeanlaisessa puuttumisessa saadaan kiusaaminen loppumaan ja alkavat kiusaamistapaukset esiin. Viimeinen avaintekijä on riittävän pitkäjänteinen seuranta. (Hamarus 2008, 83.)

Vaakamalli® koostuu kiusaamisen havaitsemisesta, akuutteihin kiusaamistapauksiin puuttumisesta ja kiusaamista ehkäisevän toimintakulttuurin luomisesta. Hamarus on todennut, että kun ennaltaehkäisevä työ on laajaa, niin puuttumista kiusaamiseen tarvitaan vähemmän. Mallissa kiusaamisen ehkäiseminen ja yhteisöllisyyden luominen nähdään osana normaalia opettajan työtä, joten se ei tuota lisää kuluja eikä vaadi lisää resursseja. Hamaruksen Vaakamalli® auttaa luomaan turvallisen yhteisön, joka toteutuu normaalina osana arkisissa tilanteissa. Tätä yhteisöä luodaan muun muassa sitoutumalla kiusaamisen vastaiseen toimintaan, lisäämällä eettistä tietoisuutta, vaikuttamalla ryhmän jäsenten keskinäisiin suhteisiin sekä arvostamalla heitä yksilöinä. (Hamarus 2008, 85–86.)

4.2.2 KiVa koulu®

Salmivallin (2010, 146–147) esittelemässä KiVa koulu® -ohjelmassa (Kiusaamisen Vastainen tai Kiusaamista Vastustava Koulu) halutaan vaikuttaa koko ryhmään, eli myös niihin, jotka eivät aktiivisesti ole itse mukana kiusaamisessa. Tavoitteena on saada sivustakatsojat aktiivisesti tukemaan kiusattua sekä vastustamaan kiusaamista. Salmivallin mukaan ryhmään vaikuttaminen vähentää tehokkaasti kiusaamista. Kaikille halutaan tehdä selväksi ryhmän rooli kiusaamisessa ja sen lopettamisessa sekä herätellä empatiaa kiusattua kohtaan.

KiVa Koulu® -ohjelma on kehitetty yhteistyönä Turun yliopiston psykologian laitoksella ja Oppimistutkimuksen keskuksessa. Opetusministeriö ja Suomen Akatemia rahoittavat ohjelmaa. Hankkeesta tuli valtakunnallinen ohjelma, jossa on tavoitteena pitää tiettyjä tunteja ensimmäisen, neljännen ja seitsemännen luokan oppilaille. Ohjelma painottaa kiusaamisen todellista käsittelemistä eli ei riitä, että harjoitellaan vain sosiaalisia taitoja tai hyvän luokkahengen luomista. (Salmivalli 2010, 144–146.) Tämä malli on mukana tässä opinnäytetyössä, koska se on käytössä myös Lappeenrannassa. Ammattiopistoon tulee jatkossa siis opiskelijoita, joiden kanssa on jo peruskoulussa käsitelty näitä teemoja.

4.2.3 Lions Quest -ohjelma

Maailman laajin ennaltaehkäisevä kasvatusohjelma on Suomen Lions-liitto ry:n mukaan Lions Quest -ohjelma. Se on leijonien toimeenpanemaa koulutusta, joka on kehitetty 5–25-vuotiaille ennaltaehkäisemään riskikäyttäytymistä sekä tukemaan lapsen ja nuoren tervettä kasvua. Ohjelma sisältää oppituntiehdotuksia viikoittain käytettäväksi, ja ohjelmaa soveltavat opettajat läpikäyvät kaksipäiväisen koulutuksen ennen kuin saavat opetusmateriaalin käyttöönsä. Liiton mukaan peruskoulutuksen osallistuu vuosittain noin 1000 suomalaista kasvattajaa, jotka ovat pääosin opettajia. (Suomen Lions-liitto ry. 2009; Suomen Lions-liitto ry. 2010.)

Lions Quest on toiminnallinen ohjelma ja sen sisältö tukee valtakunnallisia opetussuunnitelmia. Se pyrkii antamaan laajasti elämisen taitoja ohjelmaan osallis-

tuville. Keskeisenä teemana on kasvaa yhteiskunnan jäsenenä ja ihmisenä. Ohjelmaa kuvataan yhdessä kasvamisen ohjelmaksi, ja se on suunniteltu vahvistamaan sosiaalisia taitoja, itseluottamusta sekä tunnetaitoja. Siinä harjoitellaan kielteisen painostuksen vastustamista ja omaa päätöksentekoa sekä pyritään luomaan arvopohjaa ja vahvistamaan omaa ajattelua. Ohjelman mainitaan ehkäisevän yksinäisyyttä, kiusaamista ja eristäytymistä. Oppituntien aihepiirit koostuvat esimerkiksi turvallisesta luokkayhteisöstä ja toisen kunnioittamisesta sekä ristiriitojen ratkaisemisen teemoista. (Suomen Lions-liitto ry.; Suomen Lions-liitto ry. 2009; Suomen Lions-liitto ry. 2010.)

4.2.4 Kiusaamiseen puuttuminen toisella asteella

Koska ammattiopistosta siirrytään työelämään, tulee opiskelijoiden oppia työelämän pelisääntöjä jo opiskeluaikanaan. Kiusaaminen on työelämässäkin kiellettyä, mutta olisi hyvä tiedostaa kiusaamisen puuttumiskeinoja jo ennen työelämään siirtymistä mahdollisten kiusaamistilanteiden varalta. Kotamäki, Niemi, Sirkiä, Virnes, Räisänen ja Hietala (2010) käsittelevät koulutuksen arviointineuvoston julkaisussa kiusaamiseen puuttumista toisella asteella. Heidän mukaansa monet toisen asteen koulutuksen järjestäjät ovat kiusaamista varten laatimissaan toimintaohjeissa painottaneet sekä tasa-arvoista, yhdenmukaista kohtelua että välitöntä kiusaamiseen puuttumista. Ongelmaksi on heidän mukaansa noussut joidenkin yksikköjen kohdalla kiusaamisen määrittäminen, koska silloin tilanteiden tunnistaminen ja niihin puuttuminen vaikeutuu. (Kotamäki ym. 2010, 113.)

Oppimisympäristön turvallisuus on Kotamäen ym. (2010) mukaan keskeinen tavoite ja toimintaperiaatteena on ennaltaehkäisy. Heidän mukaansa tarvitaan moniammatillista yhteistyötä sekä avointa keskustelua ja erilaisuuden hyväksymistä. Monissa oppilaitoksissa kiusaamiseen puuttuu kuraattori, opinto-ohjaaja tai koulun johdon edustaja. Kiusaamistilanteen selvittelyssä kuullaan molempia osapuolia ja pyritään lopuksi yhteisen keskustelun kautta sovintoon. Joidenkin yksikköjen tapana on tehdä keskustelusta muistio ja sopia seurantapalaverista tai jostain muusta seurantatavasta. Jatkoseurantaan on siis kiinnitettävä aina

huomiota. Huoltajiin ollaan yhteydessä, mikäli opiskelija on alaikäinen. (Kotamäki ym. 2010, 113.)

4.3 Työpaikkakiusaamiseen tarttuminen

Työpaikalla voi olla kiusaamista laukaisevia tekijöitä, joiden tunnistaminen on tärkeää. On hyvä miettiä myös kiusaamistilanteiden ennaltaehkäisyä ja kiusaamistilanteiden ratkaisuja ennen kuin itse joutuu ottamaan tilanteisiin kantaa. Vartia, Lehtinen, Joki ja Soini (2008) toteavat, että epätyytyttävät työolot voivat olla kiusaamistilanteen syntymisen takana. Työpaikalla vastuut ja tehtävät voivat olla epäselviä, tiedonkulussa voi olla puutteita ja työntekijät voivat kokea, ettei heitä kuunnella. Vähäiset vaikutusmahdollisuudet työyhteisössä lisäävät myös kiusaamisen riskiä sekä se, että työtä on jatkuvasti liikaa tai se on liian vaikeaa. Myös työpaikalla esiintyvä epävarmuus, uhat ja epätietoisuus tulevasta lisäävät kiusaamista. Työntekijät voivat olla myös keskenään kilpailutilanteessa sekä tyytymättömiä esimiestyöhön. Riskitekijä on myös työpaikan yleinen huono ilmapiiri sekä työntekijöiden runsas stressi. (Vartia ym. 2008, 27.)

Hamarus (2006) on todennut, että hyvä työyhteisö tukee jäseniään, ja toimivan yhteisön tarjoama tuki on sen jäsenten voimavara. Tukeminen on arvostamista, luottamista, kuuntelemista ja välittämistä, eli sosiaalista tukea. Se on myös tiedollista tukea, neuvoja ja ohjeita sekä muuta auttamista. Jos ihmissuhteet toimivat huonosti, voi seurauksena olla ristiriitoja ja stressiä sekä yleistä viihtymättömyyttä. Tällainen yhteisöllinen pahoinvointi heikentää pitkään jatkuessaan kaikkien asianosaisten terveyttä ja hyvinvointia. Työyhteisössä siis viihtyvyyttä tukevat eniten hyvä johtajuus ja hyvät ihmissuhteet. (Hamarus 2006, 52.)

Vartia ym. (2008) toteavat, että jos kokee itse tulleen kiusatuksi, on otettava kiusaaminen ensin puheeksi kiusaajan tai esimiehen kanssa. Kiusaamiseen on puututtava heti, jottei se ehdi paisua kovin laajaksi ja jottei kiusattu ehdi kokemaan paljon stressiä asian suhteen. On hyvä selvittää, onko kyse väärinymmärryksestä. Jos kuulee toisen sanovan itsestään jotain epäasiallista, voi pyytää häntä heti toistamaan sanomansa ja selittämään tarkemmin. Hänelle voi myös kertoa sen, miltä sellainen sanominen tai tekeminen tuntuu. Kuitenkaan mitään

ei tule tehdä suuren tunnekuohun vallassa, koska silloin sanoo ja tekee helposti sellaista, mitä ei tarkoita. Pitkälle edennyt kiusaaminen on syytä viedä joko esimiehen tai hänen esimiehensä tietoon. Jos se ei tunnu mahdolliselta, voi käännyä työterveyshuollon tai työsuojeluhenkilöstön puoleen. (Vartia ym. 2008, 39–41, 43, 45.)

Vartia ym. (2008) opastavat varaamaan ajan esimieheltä asian esilletuomista varten. Kiusatun on valmistauduttava keskusteluun muun muassa kirjaamalla itselleen muistiin konkreettisia kiusaamistilanteita. Asia on kerrottava esimiehelle selvästi ja konkreettisesti, mutta asiallisesti. Työturvallisuuslain (23.8.2002/738) mukaan työnantaja on velvollinen selvittämään tilanteen. Vartia ym. toteavat, että ensin on hyvä kuulla osapuolia erikseen, jonka jälkeen järjestetään yhteisistunto, jossa pyritään löytämään tilanteeseen ratkaisu. Yhteisessä keskustelussa puhutaan konkreettisista tilanteista ja asetetaan tavoitteita ja vaihtoehtoisia ratkaisutapoja. Mahdollinen epäasiallinen kohtelu todetaan kielletyksi ja lopuksi sovitaan tilanteen seurannasta. Seurantapalaveri on hyvä pitää noin parin kuukauden kuluttua esimiehen johdolla. (Vartia 2008, 45–46, 54, 66–67, 70.)

Kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä työpaikalla laatimalla kiusaamisen ja muun epäeettisen toiminnan varalta ohjeistus. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii maailmanlaajuinen Rolls-Royce -yhtiö, jossa on laadittu maailmanlaajuinen eettinen säännöstö. Siinä on käsitelty myös erilaisuutta, syrjintää ja häirintää. Kaikki yrityksessä työskentelevät sitoutuvat näiden sääntöjen noudattamiseen tavallisista työntekijöistä ylimpään johtoon asti. Näiden sääntöjen on määrä sekä ennaltaehkäistä kiusaamista että antaa ohjeet tilanteisiin puuttumiseksi.

Rolls-Roycen (2009) maailmanlaajuisissa liiketoiminnan eettisissä säännöissä todetaan erilaisuudesta, syrjinnästä ja häirinnästä muun muassa seuraavaa:

Kohtelemme toisiamme avoimesti, rehellisesti ja kohteliaasti.

Emme siedä minkäänlaista kiusaamista tai häirintää missään tilanteessa.

Kannustamme työntekijöitä ilmoittamaan kaikista kiusaamis- ja häirintätilanteista, joita he kokevat tai havaitsevat.

Emme kiusaa, uhkaile, käyttyädy loukkaavasti, hyökkäävästi emmekä pahantahtoisesti.

Esimiesten on lisäksi muun muassa

- varmistettava, että kaikki työntekijät tietävät, millaista käytöstä heiltä odotetaan

- noudatettava soveltuvia selvitysmenettelyitä tiimin jäsentä kohtaan tehdyn valituksen selvittämissä.

Yrityksessä pidetään eettisten sääntöjen mukaan jatkuvasti näitä arvoja esillä ja henkilökunnalle annetaan myös koulutusta ja tiedotusta aiheesta. Lisäksi eettisissä säännöissä painotetaan sitä, että kaikessa yrityksen toiminnassa tulee noudattaa näitä sääntöjä eli näiden asioiden tulee näkyä jokapäiväisessä arjessa. (Rolls-Royce 2009, 1–11.)

5 KIUUSAAMINEN AMMATTIOPISTOJEN KYSELYTULOKSISSA

5.1 Kiusaaminen ammattiopistoissa kouluterveyskyselyn 2010 valossa

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen valtakunnallinen kouluterveyskysely kokoaa tietoa oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnista koulussa joka toinen vuosi tehtävän kyselytutkimuksen avulla. Vuonna 2010 kysely tehtiin Etelä-Suomessa, Itä-Suomessa ja Lapissa. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien hyvinvointia on tutkittu vasta vuodesta 2008 lähtien, ja kyselyn aineisto on rajattu alle 20,5 vuotiaisiin. Kysely tehtiin ammatillisissa oppilaitoksissa 8.3.–30.4.2010 välisenä aikana. Pohjustuksena koulukiusaamiskysymyksiin annettiin seuraava ohje:

Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen opiskelija tai ryhmä opiskelijoita sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita jollekin opiskelijalle. Kiusaamista on myös se, kun opiskelijaa kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen samanvahvuista opiskelijaa riitelevät. (THL 2011b; THL 2011c; THL 2011d.)

Kouluterveyskyselyssä 2010 (n 20751) tutkittiin koulukiusaamisen määrää indikaattorilla, joka mittasi kiusaamisen yleisyyttä. Tutkimuskysymyksenä oli ”*Kuinka usein Sinua on kiusattu oppilaitoksessa tämän lukukauden aikana?*” Vastauksista laskettiin mukaan ne, jotka ilmoittivat kokeneensa kiusaamista noin ker-

ran viikossa tai useita kertoja viikossa. (THL 2010a; 2010b.) Kiusaamista oli kuvattu lomakkeessa kuvattu esimerkiksi nimittelynä, ulkopuolelle jättämisenä, lyömisenä, valheiden levittelynä, tavaroiden viemisenä ja uhkailuna. Valtakunnallisissa tuloksissa kiusaamista ilmoitti kokeneensa vähintään kerran viikossa ammattiopistossa opiskelevista 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 4 %. Luku on pienentynyt vuoden 2008 (n 19436) luvusta prosenttiyksikön. Etelä-Suomen alueella luku oli 5 % (n 14086), ja se on pysynyt samana kuin vuonna 2008. (THL 2010b; THL 2011b.)

Koska kiusaaminen on ryhmäilmiö, on tärkeää kiinnittää huomiota myös opiskelijoiden yhdessä viihtymiseen. Kouluterveyskyselyssä mitattiin kouluoloja, joiden indikaattori muodostui seuraavista osatekijöistä: opettajien odotukset ja oikeudenmukaisuus, toimeentuleminen opiskelijoiden ja opettajien kanssa, työskentely ryhmissä, työympäristön rauhattomuus, kiireisyys, ryhmän työrauha sekä opiskelijoiden viihtyminen yhdessä. Valtakunnallisessa aineistossa oppilaitoksen työilmapiirissä oli ongelmia 16 %:n mielestä. Etelä-Suomessa vastaava tulos oli 17 %. (THL 2010a; THL 2010b; THL 2011a.)

Kouluterveyskyselyssä oli myös kysymys: *”Jos sinua on kiusattu tai olet osallistunut muiden opiskelijoiden kiusaamiseen tämän lukukauden aikana, onko siihen puututtu oppilaitoksen aikuisten toimesta?”* Tähän valtakunnallisessa aineistossa vastanneista 73 % totesi, ettei kiusaamiseen ole puututtu aikuisten toimesta. Tähän kysymykseen ei löytynyt vastausta erikseen Etelä-Suomen osalta. (THL 2011b.)

Laki ammatillisesta koulutuksesta (21.8.1998/630, 28 §) määrää, että ammattiin opiskelevalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Opiskelijahuollon tehtävänä on edistää hyvinvointia ja viihtyisyyttä. Sen tehtäviin kuuluu tämän lain mukaan opiskelijoiden auttaminen ja tukeminen opiskeluun ja hyvinvointiin kuuluvissa asioissa. Opiskelijoiden vastaukset kouluterveyskyselyssä 2010 (THL 2010b; THL 2011a) kertoivat opiskelijahuollon tuen ongelmista ammatillisissa oppilaitoksissa. Vastaukset on koottu taulukkoon 1.

Taulukko 1. Opiskelijahuollon ongelmia kouluterveyskyselyssä 2010

	Valtakunnallinen aineisto % n 20751	Etelä- Suomi % n 14086
Vaikea päästä kouluterveydenhoitajan vastaanotolle	17	17
Vaikea päästä koululääkärin vastaanotolle	37	38
Vaikea päästä koulukuraattorin vastaanotolle	20	19
Vaikea päästä koulupsykologin vastaanotolle	38	36
Opiskelussa avun puutetta	10	10
Avun puutetta itseä huolestuttavissa asioissa	16	16

Opiskelijat kokivat ongelmia kaikissa kyselyn osa-alueissa. Koululääkärin ja koulupsykologin vastaanotolle pääseminen nähtiin erityisen hankalana. Kiusaamistapausten suhteen erityisesti tulee tarkastella koulukuraattorille pääsyä, mikä nähtiin sekin vaikeaksi valtakunnallisesti 20 %:ssa ja Etelä-Suomen osalta 19 %:ssa vastauksista. Avun puutetta itseä huolestuttavissa asioissa näki 16 % vastaajista sekä valtakunnallisessa että Etelä-Suomen aineistossa.

5.2 Hyvinvointikysely Etelä-Karjalan ammattiopistossa syksyllä 2010

Etelä-Karjalan ammattiopistossa tehtiin myös syksyllä 2010 jokavuotinen selvitys opiskelijoiden hyvinvoinnista. Materiaali kerättiin sähköisesti Elämäni Sankari ry:n avustuksella. Projektipäällikkö, Terveenä työelämään hankekoordinaattori Jarno Saarinen Elämäni Sankari ry:stä lisäsi jokavuotiseen hyvinvointikyselyyn muutamia kysymyksiä tätä opinnäytetyötä ajatellen. Selvityksen tulokset saatiin suoraan häneltä kiusaamista käsittelevien kysymysten osalta. Kysymykset koskivat kiusaamisen kokemista nykyisessä oppilaitoksessa sekä sitä, kuka on kiussannut ja millaista kiusaaminen on ollut.

Kysymykseen ”*Oletko kokenut kiusaamista nykyisessä oppilaitoksessa?*” vastasi Jarno Saarinen saamiensa tulosten mukaan 829 nuorta. 4 % vastaajista ilmoitti tulleen kiusatuksi, joten kiusaamista oli kokenut 33 ammattiopiston opiskelijaa nykyisessä oppilaitoksessaan, eli Etelä-Karjalan ammattiopistossa.

Kysymykseen ”*Kenen toimesta kiusaaminen on tapahtunut?*” saatiin 29 vasta-

usta ja vaihtoehtoja sai valita enemmän kuin yhden. 86 % näistä vastaajista totesi kiusaajan olleen toisen opiskelijan, 14 % kertoi tulleen opettajan kiusamaksi ja 3 % ilmoitti kokeneensa kiusaamista jonkun muun oppilaitoksen henkilökuntaan kuuluvan toimesta. Vastausvaihtoehto ”jonkun muun taholta” valittiin 7 %:ssa vastauksista. Vapaasanakommentteina vastattiin: *”leikilläääääään”* ja *”thomberwest”*.

Kolmantena tähän opinnäytetyöhön liittyvänä kysymyksenä oli *”Minkälaista kiusaamista olet kokenut?”* Vastausvaihtoehdoista sai tässäkin kysymyksessä valita useamman kuin yhden. Kysymykseen vastasi 29 opiskelijaa, ja vastanneista 56 % totesi, että kiusaaminen on ollut syrjintää ja ulkopuolelle jättämistä. Pilkkamista oli kokenut 62 % vastanneista, fyysistä väkivaltaa 18 % ja jotakin muuta kiusaamista 21 %. Vapaasanakommentit tähän kysymykseen olivat *”huu-mori”*, *”opettaja kiusaa”*, *”en?”* ja *”irvailua ja naurua”*.

6 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TOTEUTTAMINEN

6.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Etelä-Karjalan ammattiopistossa Lappeenrannassa opiskelevien käsityksiä ja kokemuksia kiusaamisesta sekä siihen puuttumisesta. Tutkimusote oli kvalitatiivinen, koska tavoitteena oli laadullisen tiedon kerääminen. Kylmä ja Juvakka (2007, 16) ovat todenneet laadullisen tutkimuksen lähtökohdaksi ihmisen sekä hänen elämänpiirinsä ja siihen kuuluvat merkitykset. Tässä tutkimuksessa käytettiin aineistona opiskelijoiden kirjoittamia teemakirjoituksia ja niiden merkitystä ilmentäviä sanoja. Tällaisen tutkimuksen lähtökohtana on usein Kylmän ja Juvakan (2007, 28) mukaan se, että siinä todellisuutta kuvataan tulkitsemalla niitä merkityksiä, joita sekä tutkija että tutkimukseen osallistuvat tuovat esiin.

Tutkimukseni pohjaksi luin melko paljon tutkimustietoa kiusaamisesta ja kiinnostukseni aihetta kohtaan syveni entisestään. Tutkimuksen tekemiseen lähdin mukaan avoimella mielellä, enkä ollut lukenut juurikaan omaan tutkimusmene-

telmääni taustoittavaa teoriaa ennen aineiston keräämistä. Kuitenkin minulla oli mielessäni kuva opinnäytetyöni tavoitteista ja toteuttamisesta sekä aineiston käsittelystä jo ennen aineiston keräämistä. Kun luin myöhemmässä vaiheessa teorian tietoa laadullisesta tutkimuksesta ja sisällönanalyysistä, löysin teoriasta paljon yhtymäkohtia omiin ajatuksiini.

Laadullisessa tutkimuksessa todellisuutta kuvataan esimerkiksi kertomusten ja merkitysten kautta, joten sen tuloksena ei voi Kylmän ja Juvakan (2007, 16) mukaan olla tilastollisesti yleistettävää tietoa. Halusin kuitenkin saada aineistoni kuvaamaan kiusaamista mahdollisimman tarkasti, joten käytin tutkimuksessani myös triangulaatiota. Kylmän ja Juvakan (2007, 17) mukaan termillä voidaan viitata esimerkiksi kahden tai useamman analyysimenetelmän käyttöön samassa tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa käytettiin laadullisen analyysin lisäksi myös määrällistä, eli kvantitatiivista analyysia jotta saatiin kuvattua tarkemmin myös niitä painotuksia, joita opiskelijoiden vastauksista löytyi.

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli opiskelijoiden käsitys kiusaamisesta. Tätä kysyttiin teemakirjoitusten ohjeeksi laaditussa kysymyslistassa (Liite 1) kysymyksellä: *”Millaista tilannetta voidaan mielestäsi kuvata kiusaamisena?”* Tämän selvittäminen oli erittäin tärkeää yhteisen kiusaamista kuvaavan määritelmän aikaansaamiseksi. Yhteisesti tehty määritelmä myös luo mielikuvan kiusaamiseen puuttumisesta yhteisenä asiana. Kiusaamisen muotojen kuvauksen lisäksi aineistossa kuvattiin kiusattua ja kiusaajaa sekä vastattiin kysymykseen: *”Voiko joku muu kuin toinen opiskelija olla koulukiusaaja?”*

Toiseksi tutkimuskysymykseksi muodostui kiusaaminen ilmiönä. Näissä vastauksissa kuvattiin syitä, jotka ovat kiusaamisen taustalla. Teemakirjoitusten kysymyslistassa tätä kysyttiin kysymyksellä: *”Miksi koulussa kiusaaminen on niin yleistä?”* Kysymyksellä *”Miksi koulukiusaamiseen on niin helppo mennä mukaan?”* haettiin vastausta siihen, miksi kiusaamisessa on imua. Opiskelijat vastasivat myös kysymykseen: *”Miksi kiusaaminen on väärin?”* Toinen tutkimuskysymys siis tarkentaa kiusaamista ilmiönä tavoitellen kuvauksia kiusaamisen syistä ja sen seurauksista.

Kolmas tutkimuskysymys koski kiusaamistilanteiden ratkaisukeinoja. Niitä kysyttiin kysymyksellä: *”Millaisia vinkkejä Sinulla olisi antaa kiusaamisen kitkemiseksi ja jo menossa olevien kiusaamistilanteiden ratkaisemiseksi?”* Viimeinen, eli neljäs tutkimuskysymys käsitteli oppilaitosviihtyvyyden parantamista ja kiusaamisen ehkäisemistä. Näitä asioita tiedusteltiin opiskelijoilta teemakirjoitusten kysymyslistan kysymyksellä: *”Jos joku opiskelutoveri tuntuu ärsyttävältä, miten muuten häneen voisi suhtautua kuin kiusaamalla?”* Tällä kysymyksellä pyrittiin saamaan esiin yksilöiden vaihtoehtoisia suhtautumistapoja. Toinen oppilaitosviihtyvyyttä suoraan kysyvä kysymys oli *”Mikä voisi mielestäsi parantaa oppilaitosviihtyvyyttä ja saisi aikaan kiusaamattomuuden ilmapiiriä?”* Tällä kysymyksellä pyrittiin saamaan opiskelijoilta esiin ideoita kiusaamisen ennalta ehkäisyyn ja yleisen oppilaitosviihtyvyyden parantamiseen.

Tutkimuskysymykset olivat tässä opinnäytetyössä seuraavat:

1. Mitä kiusaaminen opiskelijoiden mukaan on?
2. Mitä kiusaaminen on ilmiönä ja mitkä ovat sen seuraukset?
3. Miten kiusaamistilanteita voidaan ratkaista?
4. Miten kiusaamista ennaltaehkäistään ja mikä parantaisi oppilaitosviihtyvyyttä?

6.2 Aineiston kerääminen ja tutkimuksen toteuttaminen

Aineisto kerättiin opiskelijoilta teemakirjoituksina, joiden tekemiseen laadittiin ammattiopiston äidinkielenopettajan avustuksella kaikille kirjoittajille samanlaiset ohjeet. Ennen opinnäytetyön aineiston keräämistä haettiin ja saatiin teemakirjoitusten keräämiseen lupa ammattiopiston rehtori Hannu Varholta (Liite 2). Aineisto kerättiin joulukuussa 2010. Tutkimukseni kohteeksi valittiin Ekamossa Lappeenrannassa ensimmäistä tai toista vuotta opiskelevat. He olivat kohteena myös valtakunnallisessa kouluterveyskyselyssä, jossa Etelä-Suomen tuloksissa vuonna 2010 kiusaamista ilmoitti kokeneensa 5 % vastaajista.

Kirjoittaminen nähtiin hyvänä tapana kerätä tietoa opiskelijoilta, koska kirjoittaminen tapahtuu oppitunnin aikana, eli kaikki ryhmän opiskelijat ovat ainakin periaatteessa paikalla ainetta kirjoittamassa. Kirjoitettu teksti on myös henkilökoh-

tainen ja siinä voi tuoda esiin asioita, joita ei ehkä haluaisi ääneen lausua. Aineisto kerättiin ryhmittäin ja nimettöminä, koska se välttää leimaamasta ketään kiusaajaksi tai kiusatuksi, kuten olisi voinut käydä tarkemmassa valikoinnissa. Kirjoitusten keräämiseksi otettiin yhteyttä sähköpostitse Ekamossa Lappeenrannassa opettaviin äidinkielen (suomen) opettajiin. Heistä kaksi vastasi pyyntöön ja heidän kauttaan saatiin materiaalia kolmelta ryhmältä. Lisäksi yhden opettajan kanssa päästiin hänen tunnilleen mukaan keräämään kirjoituksia yhdeltä ryhmältä. Koska otos on laadullisen tutkimuksen periaatteiden mukaan pieni, päätettiin olla tarkemmin kuvaamatta ryhmiä, joista aineisto on kerätty. Samasta syystä ei mainita nimeltä edes niitä opettajia, jotka osaltaan auttoivat aineiston keräämisessä.

Teemakirjoituksia saatiin siis neljältä ryhmältä, joissa on edustus sekä tekniikan, palvelualan että sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoista. Tekstejä koottiin yhteensä 45 opiskelijalta. Kaksi ryhmistä oli ensimmäisen vuoden ja kaksi toisen vuoden opiskelijoita. Ryhmistä kaksi oli panostanut paljon valmisteluun, eli he olivat saaneet kysymyslistan (Liite 1) jo edellisellä viikolla ehtiäkseen valmistella aineistiaan kunnolla. Heillä kyseessä oli opettajallekin menevä ainekirjoitus. Kaksi muuta ryhmää saivat kysymyslistan vasta tunnin alussa, ja he siis kirjoittivat aiheesta niukemmin, mutta kylläkin pääpiirteissään kysymyksiin vastaten. Materiaalia pyydettiin tietokoneella kirjoitettuna sekä selvyden vuoksi että opiskelijoiden innostamiseksi. Todennäköisesti opiskelijat käyttävät tietokonetta niin paljon vapaa-aikanaan, että sillä kirjoittaminen sillä sujuu heiltä helpommin kuin kynän kanssa kirjoittaminen. Kolme ryhmää kirjoitti tekstinsä koneella ja yksi käsin. Eroa oli myös siinä, että kolmelle ryhmälle oltiin antamassa myös suullisia ohjeita, mutta yksi ryhmä sai opettajan pyynnöstä vain kirjalliset ohjeet tuekseen.

Kylmän ja Juvakan (2007) mukaan laadullisen aineiston analyysiin voidaan käyttää induktiivista sisällönanalyysia. Tässä analyysitavassa tekstin sanat ja niistä koostuvat ilmaisut luokitellaan niiden merkityksen perusteella. Aineisto puretaan siis ensin osiin, ja nämä osat yhdistetään sitten samankaltaisuuden perusteella luokiksi. Ryhmitelty aineisto tiivistetään lopuksi vastaamaan tutkimuskysymykseen, jolloin saadaan kuvattua tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä muo-

dossa. (Kylmä & Juvakka 2007, 112–113.) Induktiivinen sisällönanalyysi on toimiva analyysitapa myös tässä opinnäytetyössä.

Materiaalin keräämisen jälkeen luettiin saadut tekstit läpi ja yleiskuvan luomisen jälkeen aloitettiin sisällönanalyysi. Alkuun kerättiin tekstistä kysymykseen vastaavia lauseita tai niiden osia, jotka sitten pelkistettiin. Pelkistämisessä käytettiin runsaasti juuri niitä sanoja, joita opiskelijat olivat tekstissään käyttäneet, koska heidän äänensä haluttiin kuuluvien mahdollisimman aitona. Seuraavaksi ryhmiteltiin samaa tai lähes samaa tarkoittavat sanat toistensa yhteyteen ja muodostettiin niistä alaluokkia. Merkitykseltään samanlaiset alaluokat yhdistettiin yläluokiksi. Näin muodostuivat vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Opiskelijat nostivat teemakirjoituksissaan esiin joitakin sellaisia kiusaamista ja sen taustoja kuvaavia asioita, jotka analysoitiin varsinaisten tutkimuskysymysten lisäksi. Niiden avulla saatu tieto selvittää ja tarkentaa varsinaisiin tutkimuskysymyksiin saatuja vastauksia. Kylmän ja Juvakan (2007, 113) mukaan tutkimustehtävän tarkentuminen analyysin aikana onkin yksi laadullisen tutkimuksen piirteistä. Laadullisen tutkimuksen erityispiirteisiin kuuluu myös se, että alkuun ei aseteta liian tarkkoja ennakko-oletuksia, vaan tutkimuksessa edetään aineistolähtöisesti. Siksi myös tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykset tarkentuivat valmiiseen muotoonsa vasta aineiston analyysivaiheessa.

6.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tähän opinnäytetyöhön siis kerättiin laadullinen aineisto teemakirjoitusten avulla. Aineiston keräämisessä kirjoittaminen on luonteva tapa siksi, että jokainen voi kirjoittaa siinä oman itsenäisen tuotoksensa. Tässä tutkimuksessa tekstit kerättiin luokassa oppitunnin aikana, millä haluttiin varmistaa aineiston saaminen. Aineisto kirjoitettiin pääpiirteissään tietokoneella, jolloin kirjoittaminen ja tekstin muokkaaminen on helppoa. Haittapuolena tässä aineistonkeruumenetelmässä on kuitenkin se, että jos kiusaaminen on itselle ajankohtainen tai muuten arka aihe, ei siitä todennäköisesti voi tai halua kirjoittaa julkisessa tilassa. Luokassa on aina mahdollisuus myös siihen, että toinen opiskelija tulee lukemaan näitä tekstejä etenkin, jos ne ovat tietokoneen ruudulla näkyvissä. Käsien paperille kir-

joittamisessa teksti ei ole niin alttiina muiden katseille. Vaihtoehtona luokassa kirjoittamiselle olisi voinut olla vapaa-ajalla kirjoittaminen, jolloin olisi voinut valita itse ajan ja paikan kirjoittamiseen. Jos teemakirjoitukset olisivat jääneet opiskelijoiden vapaa-ajalla kirjoitettaviksi, olisi aineisto kuitenkin todennäköisesti kaventunut huomattavasti. Kirjoituksia olisi luultavasti palautunut vain niiltä, jotka ovat joko aiheesta itse kiinnostuneita tai muuten aktiivisia.

Teemakirjoituksia kerätessä oli otettava huomioon myös eettisiä seikkoja, sillä kiusaaminen on arka aihe, josta sitä kokeneet eivät ehkä mielellään ulkopuolisille avaudu eivätkä halua ainakaan tulla tunnistetuksi. Materiaali kerättiin niin, ettei sieltä voi tunnistaa yhtään yksittäistä opiskelijaa. Teemakirjoitusten osalta haasteena anonyymiydelle voi olla se, että kirjoitukset kerättiin tietyistä ryhmistä. Kirjoitukset kerättiin kuitenkin nimettöminä, sillä se vaikeuttaa yksittäisen opiskelijan tunnistamista. Näitä aineistoa kirjoittaneita ryhmiä ei myöskään valittu erityisesti kiusaamisteemaa ajatellen, vaan äidinkielen (suomen) opettajat käyttivät ammattitaitoaan valitessaan kirjoittajiksi sellaisia ryhmiä, joista he arvelivat myös aineistoa saatavan. Riskinä aineiston keräämisessä oli myös se, että opiskelijat olisivat kieltäytyneet kirjoittamasta aiheesta ja että aineisto olisi jäänyt hyvin pieneksi. Todellisuudessa kiusaaminen näytti kuitenkin olevan opiskelijoille innostava aihe, sillä opettajan mukaan varsinaisia aineita kirjoittaneet ryhmät saivat aikaan paljon pidempiä kirjoituksia kuin mitä muulloin olivat aikaansaaneet.

Tutkimuskysymykset toimivat tavoitellun aineiston saamiseksi melko hyvin. Kysymykset olisivat näin jälkikäteen ajateltuna voineet olla osin yksinkertaisempia, mutta aineiston muodostui kuitenkin suorastaan yllättävän kattavaksi. Aineiston purkamisessa oli ajoittain haasteita, koska kysymyslistan kysymyksissä oli useita asioita samassa kysymyksessä. Jos nyt kysymykset tehtäisiin uudelleen, käytettäisiin yksinkertaisempia ja selkeämpiä kysymysmuotoja. Kysymyksiä kirjoitettaessa olisi voitu myös panostaa ehkä enemmän kiusaamisen ehkäisyn ja oppilaitosviihtyvyyden käsittelyyn. Näin olisi ehkä voitu saada painokkaammin aineistoa myös tätä puolta ajatellen. Opinnäytetyösuunnitelmaa tehdessä harkittiin myös teemahaastattelujen tekemistä aineiston kartuttamiseksi, mutta se aja-

tus osoittautui tarpeettomaksi. Kirjoitetun aineiston todettiin tuottaneen tutkimukseen tarpeeksi monipuolista tietoa.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa voidaan Kylmän ja Juvakan (2007, 128–129) mukaan käyttää kriteereinä uskottavuutta, vahvistettavuutta, refleksiivisyyttä ja siirrettävyyttä. Tämän opinnäytetyötutkimuksen uskottavuutta on pyritty vahvistamaan ensiksikin käyttämällä mahdollisimman laajasti opiskelijoiden itsensä käyttämiä sanoja ja termejä. Lisäksi aineistoa on laadullisten menetelmien lisäksi analysoitu myös määrällisesti, jolloin opiskelijoiden näkemysten painotuseroja on saatu näkyviin. Näin on tehty erityisesti niissä kohdissa, joissa opiskelijoiden ilmaukset ovat olleet jotakin asiaa kohtaan erityisen painokkaita. Vaikka aineiston koko on määrälliseen tutkimukseen pieni, on aineistosta havaittavissa selviäkin painotuksia. Kylmä ja Juvakka (2007, 127–128) kehottavat pitämään tutkimuspäiväkirjaa luotettavuuden arvioimiseksi. Tutkimuspäiväkirjana ovat tässä opinnäytetyössä toimineet lukuisat erilaiset ja keskeneräiset versiot opinnäytetyöstä, joihin on lisätty uusia ajatuksia ja kehitelty niitä eteenpäin.

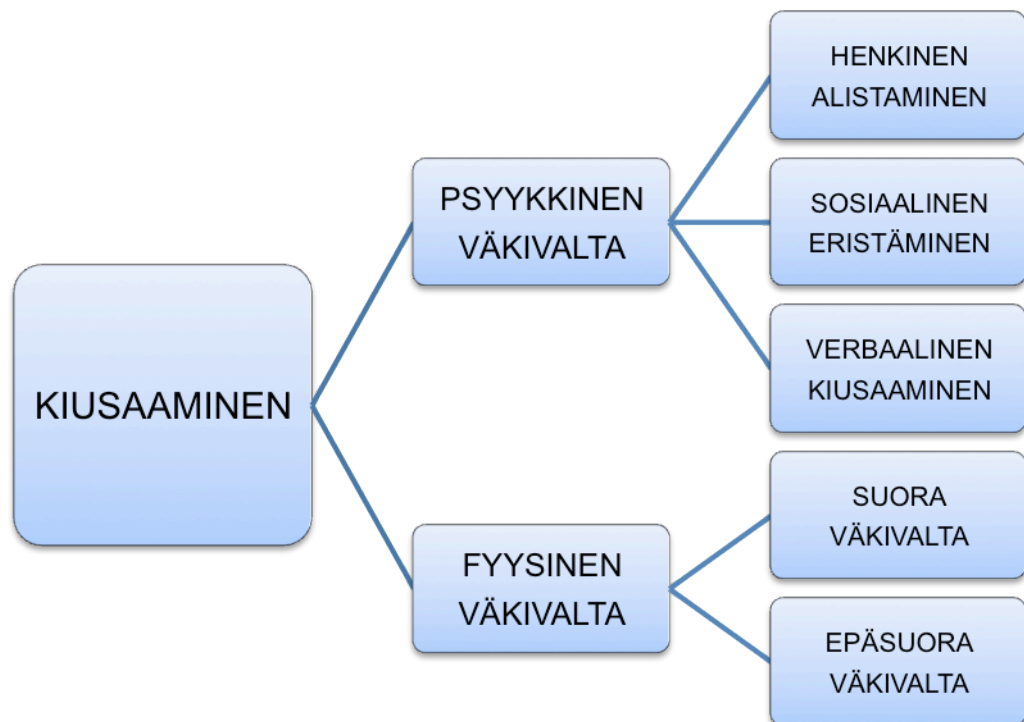
Vahvistettavuuden arvioinnilla tarkoitetaan Kylmän ja Juvakan (2007, 129) mukaan tutkimuksen raportointia niin, että toinen tutkija voisi päästä samaan tulokseen samaa aineistoa käyttäessään. Tässä tutkimuksessa oli alusta asti kolme selvää tutkimuskysymystä, ja yksi kysymys tarkentui vasta aineiston analyysivaiheessa. Tältä osin voisi olla mahdollista, että toinen tutkija päätyisi etsimään aineistosta vastauksia vähän eri tavalla. Tässä työssä on pyritty tutkimuksen vahvistettavuuteen kokoamalla taulukoihin näkyviin opiskelijoiden ilmaukset ja niiden luokittelun. On mahdollista, että toinen tutkija nimeäisi muodostuvia luokkia toisin, mutta tässä työssä tehdyt ratkaisut on tehty taulukoilla näkyviksi.

Refleksiivisyyttä arvioitaessa voin todeta, että tämä aineisto herätti minussa vahvoja muistoja omilta kouluajoiltani. Olen halunnut nostaa kiusattujen kokemuksia esiin, koska kiusaamista kokemattomalle asia on muuten varmasti vaikea ymmärtää. Halusin jo tutkimusta suunnitellessani esiin myös opiskelijoiden näkökulman kiusaamiseen puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä, koska näen ne erittäin tärkeinä asioina. Siirrettävyyden arvioin olevan kohtuullisen hyvä, eli tulokset olisivat todennäköisesti samansuuntaiset myös toisessa ammattiopistossa samanikäisten kuvaamina.

7 EKAMON OPISKELIJOIDEN KÄSITYKSIÄ KIUUSAAMISESTA

7.1 Kiusaaminen Ekamon opiskelijoiden määrittelemänä

Kiusaamista kuvaavia teemakirjoituksia saatiin 45 opiskelijalta, ja he kuvasivat kiusaamista laajasti ja monipuolisesti. He toivat esiin 60 erilaista sanaa tai termiä, jotka heidän mielestään kuvasivat kiusaamista. Kiusaamisen kokonaiskuva voidaan esittää kuvion 2 tavoin.

Kuvio 2. Ammattiopiston opiskelijoiden käsitys kiusaamisesta

Kuviossa 2 kuvataan kiusaamista psyykkisenä väkivaltana, joka voi olla henkistä alistamista, sosiaalista eristämistä ja verbaalista kiusaamista. Aineistossa kiusaaminen nähtiin myös fyysisenä väkivaltana, jolloin sitä voidaan luonnehtia suoraksi tai epäsuoraksi väkivallaksi. Yleisimmin kiusaamista voidaan tämän tutkimuksen tulosten mukaan kuvata yksittäisillä sanoilla tai sanapareilla taulukon 2 esittämällä tavalla.

Taulukko 2. Opiskelijoiden kiusaamisesta eniten käyttämät kuvaukset (n=45). (Luvut kertovat aineistossa esiintyneiden mainintojen määrän.)

Haukkuminen	32
Syrjimin	22
Tönnminen	16
Ryhmästä poissulkeminen	11
Fyysinen väkivalta	10

Taulukko 2 osoittaa, että kiusaamisen kuvaamisessa käytetään tässä aineistossa yleisesti sanoja ”*haukkuminen*”, ”*syrjimin*” ja ”*tönnminen*”. Myös ”*ryhmästä poissulkeminen*” ja kiusaamisen kuvaaminen ”*fyysisenä väkivaltana*” tarkentavat ilmiötä. Analyysin alkuun on jo todettava myös se, että teemakirjoitusten kysymyslistassa pyydettiin ammattiopiston opiskelijoita kuvaamaan nimenomaan kiusaamista ilmiönä eikä kiusaamista ammattiopistossa. Tämän tutkimuksen tuloksia ei siis pidä lukea niin, että kiusaaminen näkyisi ammattiopistossa juuri tällä konkreettisella tavalla.

Opiskelijat kuvasivat koulukiusaamista sekä psyykkisenä että fyysisenä väkivaltana. Jo nämä viisi yleisintä taulukossa 2 olevaa kuvausta kuvaavat koulu- kiusaamisen eri puolia. Eniten mainittu ”*haukkuminen*” sijoittuu kuviossa 2 psyykkisen väkivallan osioon ja siellä verbaalisen kiusaamisen kohdalle. ”*Syrjimin*” ja ”*ryhmästä poissulkeminen*” kertovat painokkaasti tämän ilmiön sosiaalisesta luonteesta. Ne sijoittuvat kuviossa 2 psyykkiseen väkivaltaan ja sosiaaliseen eristämiseen. ”*Tönnminen*” ja ”*fyysinen väkivalta*” kuvaavat ilmiön fyysistä puolta. Ne sijoittuvat kuviossa 2 fyysisen ja suoran väkivallan kohdalle.

7.1.1 Psyykkinen väkivalta

Aineistossa kuvattiin psyykkistä väkivaltaa henkisenä, verbaalisena ja sosiaalisena kiusaamisena. Henkistä alistamista aineistossa kuvattiin 13 erilaisella sanalla tai termillä, ja kuvauksia löytyi yhteensä 37. Taulukossa 3 on esitetty redusoidut, eli pelkistetyt ilmaukset henkisestä kiusaamisesta määrineen ja ryhmitelty ne alaluokiksi.

Taulukko 3. Henkinen alistaminen pelkistetyksi ja alaluokkina (n=27). (Suluissa mainintojen määrä aineistossa.)

ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Henkinen satuttaminen	Epämiellyttävältä tuntuminen(7) Loukkaaminen (6) Henkinen väkivalta (5) Mielen pahoittaminen (5) Henkinen satuttaminen (3) Päälle käyminen henkisesti (1)
Ärsyttäminen	Ärsyttäminen (2)
Uhkailu	Uhkailu (2) Uhoaminen (1)
Alistaminen	Alistaminen (2) Nolaaminen (1) Väheksyminen (1) Kunnioituksen puute (1)

Taulukosta 3 voidaan nähdä, että kiusaamisen ilmiönä on myös subjektiivinen kokemus. Opiskelijat kuvasivat henkistä satuttamista toteamalla, että se tuntuu epämiellyttävältä ja pahoittaa mielen. Kiusaamisen tavoitteena onkin kiusatun satuttaminen eli se on henkistä väkivaltaa, loukkaamista ja kiusatun päälle käymistä henkisesti. Ärsyttämisen lisäksi opiskelijat mainitsivat uhkailun ja uhoamisen tämän kiusaamisen muotoina.

Mielestäni kiusaamista ovat kaikki sellaiset tilanteet, joissa jostakin henkilöstä alkaa tuntua pahalta, epämiellyttävältä tai kiusatulta. (Opiskelija 5)

Jotkut opiskelijat toivat esiin sen, että aina ei voi tietää, milloin joku toinen kokee olonsa kiusatuksi, koska jokainen kokee tilanteet eri tavoin.

- joskus kiusattu ylireagoi jos heittää pientä läppää niin se onkin hänen mielestään niin vakava ja inhottava asia. (Opiskelija 10)

Hamarus (2008, 12) toteaa kuitenkin, että kukaan ei voi kiusata vahingossa. Varsinaiseen kiusaamiseen kuuluu aina tarkoituksellisuus.

Alistamista opiskelijat kuvasivat tässä aineistossa myös nolaamisena, väheksymisenä ja kunnioituksen puutteena kiusattua kohtaan. Alistamisessa on kyse vallankäytöstä, joka kohdistuu heikompaan.

Pyritään alistamaan toista ja saamaan toiselle onneton olo. (Opiskelija 15)

Myös Salmivalli (2010, 15) kuvaa kiusaamista yhteen henkilöön kohdistuvana mielipahan aiheuttamisena ja järjestelmällisenä alistamisena.

Verbaalinen kiusaaminen voi olla joko suoraan kiusatulle esitettyä puhetta tai valheiden ja juorujen levittämistä silloin, kun kiusattu itse ei ole sitä kuulemassa. Suoran verbaalisen kiusaamisen voi nähdä olevan melko yleistä ja näkyvää, koska tässäkin tutkimuksessa sitä kuvaavia ilmauksia oli määrällisesti yhteensä 79. Erilaisia ilmauksia aineistosta löytyi 18. Oleellista tässä kiusaamistavassa on myös sen sosiaalinen ulottuvuus, koska usein näitä pilkkaavia ja nolaavia sanoja on kuulemassa myös muita ryhmän jäseniä. Taulukossa 4 kuvataan verbaalista kiusaamista pelkistetyn aineiston ryhmittelyn avulla.

Taulukko 4. Verbaalinen kiusaaminen pelkistetyksi ja alaluokkina (n=40). (Su-luissa mainintojen määrä aineistossa.)

ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Suora sanallinen kiusaaminen	Haukkuminen (32) Nimittely (9) Ilkeydet (3) Mollaaminen (3) Pahasti sanominen (3) Pilkkaaminen (3) Nälviminen (2) Vittuilu (2) Ilkkuminen (1) Ivailu (1) Moittiminen (1) Piikittely (1) Solvaaminen (1)
Takanapäin puhuminen	Takanapäin puhuminen (5) Pahan puhuminen (2) Paskan puhuminen selän takana (1)
Huumorilla kiusaaminen	Kiusaaminen leikkinä (7) Nauraminen kiusatulle (2)

Taulukosta 4 voidaan havaita, että opiskelijat kuvasivat verbaalista kiusaamista runsaasti ja monia ilmauksia käyttäen. Suoraa sanallista kiusaamista kuvattiin haukkumisena ja nimittelynä. Se voi olla myös erilaisia ilkeyksiä, joita voidaan huudella julkisesti. Sanallinen kiusaaminen voi olla mollaamista, pahasti sanomista, pilkkaamista ja nälvimistä. Sitä kuvattiin myös "vittuiluna", ilkkumisena, ivailuna, moittimisena, piikittelynä ja solvaamisena. Näitä edellä mainittuja yhdistää se, että sanotaan kiusatulle suoraan. Verbaalinen kiusaaminen voi olla

myös takanapäin puhumista, eli sitä kun puhutaan pahaa ja ”paskaa” kiusatun selän takana.

Kiusaamista on haukkuminen ja nälviminen - - (Opiskelija 39)

Koulukiusaamista on esim: se, että puhutaan pahaa jostakusta, tönittää ja huudellaan ilkeyksiä. (Opiskelija 4)

- - kiusaaminen on aina jäänyt henkisellet puolelle, eli jonkunmoista nimitelyä. (Opiskelija 30)

Huumorilla kiusaaminen nousi myös esiin aineistossa eli kiusaamista voidaan myös tehdä leikin varjolla. Tähän liittyy myös vahvasti kiusaamisen sosiaalinen puoli, sillä näissäkin tilanteissa on muita osanottajia kuin vain kiusaaja ja kiusattu. Kuitenkin tämä alaluokka sijoitettiin verbaalisen kiusaamisen alle, koska huumori tarkoittaa yleensä sanoilla viihdyttämistä.

En ole ollut kuin vitsimielisessä kiusaamistilanteissa, mutta ei ne vitsitkään aina niin mukavia ole. (Opiskelija 24)

Kolmas psyykkisen kiusaamisen muoto näkyi sosiaalisena eristämisenä. Sitä kuvattiin aineistossa ryhmästä eristämisenä, syrjään jättämisenä ja eleillä kiusaamisena. Salmivalli (2010, 13) toteaa kiusaamisesta, että ryhmä, jopa kokonainen koululuokka voi olla kiusaamassa yhtä ryhmän jäsentä. Tässä aineistossa sosiaalista eristäminen mainittiin 11 erilaisena kuvauksena, ja mainintoja oli yhteensä 48. Taulukossa 5 kuvataan sosiaalista eristämistä tarkemmin.

Taulukko 5. Sosiaalinen eristäminen pelkistetyksi ja alaluokkina (n=28). (Suluissa mainintojen määrä aineistossa.)

ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Ryhmästä eristäminen	Ryhmästä poissulkeminen (11) Eristäminen (5) Ei oteta ryhmittöihin (1) Ei istuta vieressä (1) Yksin jättäminen (1)
Syrjään jättäminen	Syrjiminen (22) Kiusatulle ei puhuta (3)
Kiusaaminen eleillä	Elehtiminen (1) Mulkoilu (1) Pahat katseet (1) Tuijottelu (1)

Taulukosta 5 voidaan havaita, että opiskelijat kuvasivat sosiaalista eristämistä ryhmästä eristämisenä ja poissulkemisena. Käytännössä se saattaa ilmetä niin, että kiusattua ei oteta mukaan ryhmittöihin eikä hänen vieressään istuta. Hänet jätetään yksin.

Sellaista jossai jotakin ihmistä/opiskelijaa ei oteta mukaan juttuihin ja hänet jätetään ulos keskusteluista. (Opiskelija 33)

- - kiusaajat katsoivat vaatteitani ja sitten supisivat toisilleen ja nauroivat perään, joskus joku jopa saattoi sanoa jotain - - (Opiskelija 11)

Henkinen kiusaaminen on mm. - - syrjään jättämistä. (Opiskelija 13)

Opiskelijat kuvasivat sosiaalista eristämistä myös syrjään jättämisenä. Sekin on mahdollista, että kiusatulle ei puhuta enää juuri lainkaan. Sellainen kohtelu on sijoitettu syrjimisen rinnalle, koska siinä kiusattu suljetaan ryhmän kanssakäymisen ulkopuolelle.

- -kiusatulle ei välttämättä enää puhuta millään tavalla, tai jos puhutaankin, niin hyvin lyhyitä kommentteja tyyllä äänensävyllä. (Opiskelija 5)

Sosiaalista eristämistä voidaan opiskelijoiden mukaan tuoda julki myös eleillä. Sellainen kiusaaminen voi olla elehtimistä, mulkoilua, pahoja katseita tai tuijotusta.

Henkinen kiusaaminen ilmenee - - pahoilla katseina ja jopa pelkät eleet voivat olla kiusaamista. (Opiskelija 11)

Psyykkisen väkivallan kuvaukset muodostivat henkinen alistaminen, verbaalinen kiusaaminen ja sosiaalinen eristäminen. Psyykkiseen väkivaltaan luetaan siis kaikki sellainen kiusaaminen, jossa ei suoraan kosketa kiusattuun tai hänen omaisuuteensa. Taulukossa 6 kuvataan psyykkisen väkivallan käsitteellistämisen.

Taulukko 6. Psyykkisen väkivallan abstrahointi, eli käsitteellistäminen

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA
Henkinen alistaminen	Henkinen satuttaminen Ärsyttäminen Uhkailu Alistaminen
Verbaalinen kiusaaminen	Suora sanallinen kiusaaminen Takanapäin puhuminen Huumorilla kiusaaminen
Sosiaalinen eristäminen	Ryhmästä eristäminen Syrjään jättäminen Kiusaaminen eleillä

Taulukosta 6 nähdään, että opiskelijoiden mukaan psyykkinen väkivalta on henkistä alistamista, joka sisältää yleistä henkistä satuttamista ja loukkaamista. Se on myös ärsyttämistä sekä kiusatun alistamista ja uhkailua. Lisäksi se voi olla verbaalista, eli sanoihin perustuvaa. Myös kiusaaminen eleillä ja ilmeillä kuuluu tämän käsitteen alle. Psyykkinen väkivalta voi näkyä myös eristämisenä ja syrjään jättämisenä. Tätä opiskelijoiden luomaa kuvaa voidaan pitää samankaltaisena Hamaruksen (2006, 50) ja Sinkkosen (2010, 190) esittämiin toteamuksiin kiusaamisen sosiaalisesta ulottuvuudesta. Hehän ovat todenneet, että kiusaaminen on yksi sosiaalisen käyttäytymisen muoto.

7.1.2 Fyysinen väkivalta

Opiskelijat kuvasivat kiusaamista monipuolisesti myös fyysisen kiusaamisen osalta. Kuvaukset käsittelivät kiusaamista fyysisen kiusaamisen uhasta tönimisen ja satuttamistarkoituksen kautta pahoinpitelyyn asti. Suoraa fyysistä väkivaltaa kuvattiin yhteensä 18 erilaisella sanalla tai sanaparilla, ja mainintoja oli yhteensä 73. Taulukossa 7 esitetään fyysinen väkivalta-aineisto kokonaisuudessaan.

Taulukko 7. Fyysinen väkivalta pelkistetyt sekä ala- ja yläluokkina (n=41). (Suluissa mainintojen määrä aineistossa.)

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Suora väkivalta	Väkivalta (17)	Väkivalta (10) Fyysinen kiusaaminen (3) Fyysinen kontakti (4)
	Töniminen (16)	Töniminen (16)
	Pahoinpitely (22)	Lyöminen (8) Hakkaaminen (6) Potkiminen (4) Turpaan mättäminen (2) Pahoinpitely (1) Päälle käyminen (1)
	Satuttamistarkoitus (9)	Satuttamistarkoitus (3) Satuttaminen rappusissa (3) Hiuksista vetäminen (2) Lumipalloilla heittäminen (1)
Epäsuora väkivalta	Väkivallan uhka (2)	Kiusaaminen fyysisenä uhkana (2)
	Omaisuuksiin kohdistuva kiusaaminen (7)	Omaisuuksien varastaminen (5) Omaisuuksien vahingoittaminen (2) Tavaroiden piilottaminen (1)

Taulukosta 7 voidaan nähdä, että opiskelijat kuvasivat fyysistä kiusaamista monenlaisena fyysisen koskemattomuuden rikkomisena. Aineistosta on muodostettu kaksi kuvausta, joista toinen kertoo suorasta fyysisestä väkivallasta ja toinen epäsuorasta väkivallasta.

*- - fyysisen koskemattomuuden rikkominen on kiusaamista.
(Opiskelija 39)*

Suoraa fyysistä väkivaltaa kuvattiin erityisesti tönimisenä, mutta myös yleisesti fyysisenä satuttamisena ja pahoinpitelynä. Pahoinpitely voi olla lyömistä, hakkaamista, potkimista, turpaan mättämistä ja päälle käymistä.

Fyysinen kiusaaminen on väkivaltaa eli mm. toisen lyömistä, potkimista ja tönimistä. (Opiskelija 13)

Mätetään turpaan nurkan takana jne. (Opiskelija 22)

Opiskelijat totesivat, että kiusaamisessa on tarkoitus satuttaa toista tavalla tai toisella. Teemakirjoituksen ohjeena oli kuvata kiusaamista, joten nämä sanat ja kuvaukset kertovat kiusaamisesta ilmiönä eivätkä konkreettisesti ammattiopiston tilanteesta. On myös mainittava, että kukaan teemakirjoituksia kirjoittanut ei

kertonut hiuksista vetämistä tai lumipalloilla heittelyä tapahtuneen ammattiopiston aikana. Rappusissa satuttamista kuitenkin oli tapahtunut myös ammattiopistossa.

Epäsuoraa väkivaltaa opiskelijat kuvasivat omaisuuteen kohdistuvana kiusaamisen toteamalla, että toisen omaisuuden varastaminen, sen vahingoittaminen ja tavaroiden piilottaminen luetaan myös kiusaamiseksi.

*Kiusaamisena pidetään myös tavaroiden piilottamista ja varastamista.
(Opiskelija 11)*

Vaikka tavaroihin kohdistuva kiusaaminen ei olekaan suoraan fyysistä väkivaltaa, on se kuitenkin konkreettista kiusatun omaisuuteen koskettamista. Se eroaa psyykkisestä kiusaamisesta siten, että siinä puututaan kiusatun omaisuuteen. Siksi se sijoittuu tässä tutkimuksessa epäsuoraksi väkivallaksi yhdessä fyysisen väkivallan kanssa.

7.1.3 Kiusatun ja kiusaajan profiilit

Kiusaamisen syvemmäksi ymmärtämiseksi tarvitaan käsitystä kiusaamisen kohteiden valinnasta. On tärkeää miettiä myös niitä syitä, jotka saavat kiusaamaan sekä perusteita kiusaamiseen mukaan lähtemiseen. Teemakirjoituksissaan opiskelijat kuvasivat sitä, miksi joku valitaan kiusaamisen kohteeksi. Nämä syyt on koottu taulukkoon 8.

Taulukko 8. Kiusatuksi joutumisen syyt (n= 27). (Suluissa mainintojen määrä aineistossa.)

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Massasta erottuminen	Näkyvä erilaisuus (16)	Massasta erottuminen (5) Pukeutuminen (3) Ulkonäkö (3) Ehostaminen (1) Naama ei miellytä (1) Eri ikäinen (1) Huono hygienia (1) Muu pieni juttu (1)
	Vähemmistöryhmään kuuluminen (2)	Uskonto (1) Seksuaalisuus (1)
	Menestys (3)	Menestyy koulussa (1) Nörtti (1) Viisas ihminen (1)
Käyttäytyminen	Kiusatun toiminta (7)	Kiusattu haukkuu muita (2) Kiusattu valehtelee (1) Kiusattu puuttuu muiden asioihin (1) Kiusattu esittää jotain mitä ei ole (1) Kiusattu ärsyttää tahallaan (1) Kiusattu on tehnyt jotain pahaa (1)
	Käytöksen erilaisuus (3)	Hiljainen (1) On outo (1) Ujo (1)
	Tekojen erilaisuus (3)	Pitää lapsellisista asioista (1) Poissaolot (1) On joku heikko kohta (1)

Taulukosta 8 voidaan havaita, että opiskelijat totesivat kiusaamisen kohteeksi joutumisen syiksi massasta erottumisen ja toisaalta kiusatun käyttäytymisen. Massasta erottuminen voi olla näkyvää, jolloin kiusattu eroaa muista pukeutumisellaan, ehostuksellaan tai muulla ulkoisella tavalla. Kiusaamisen syynä voi olla myös se, että naama ei miellytä, kiusattu on eri-ikäinen tai hänellä on huono hygienia. Myös joku muu pieni juttu voi saada aikaan kiusaamisen kohteeksi joutumisen. Kiusatuksi voi myös joutua menestymisen seurauksena. Vähemmistöryhmään kuuluminen mainittiin myös, mistä esimerkkeinä olivat uskonto ja seksuaalisuus.

Kiusaajilla on yleensä joku motiivi miksi he kiusaavat, se voi johtua kiusatun ulkonäöstä, uskonnosta, seksuaalisuudesta - - (Opiskelija 16)

Toisena kiusatuksi joutumisen syynä pidettiin kiusatun käytöstä. Aineiston mukaan kiusattu on voinut itse aiheuttaa kiusatuksi tulemisensa haukkumalla, va-

lehtelemalla, muiden asioihin puuttumalla tai esittämällä jotain muuta kuin mitä itse on. Kiusattu on myös voinut ärsyttää toisia tahallaan tai hän on voinut tehdä jotain paha. Käytökseltään kiusattu voi olla hiljainen, ujo tai outo, tai hänellä voi olla joku heikko kohta. Hän voi myös pitää lapsellisista asioista tai erottua olemalla pois koulusta.

Teemakirjoituksissa profiloitiin myös kiusaajaa. Tämä aineisto on koottu tauluk-
koon 9.

Taulukko 9. Kiusaajan profiili

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY AINEISTO
Egon pönkittäjä	Epävarmuus	Epävarmuus Pahan olon purkaminen Suojamuurin rakentaminen Itsetunnon nostaminen Ollut kiusattuna
	Itsen korostaminen	Egon pönkitys Asenneongelma Koviksen esittäminen Vaikutuksen tekeminen Tyhmyys
Sivustaseuraaja	Ei puolusta kiusattua	Kiusattua puolustamattomat Kuka tahansa

Taulukosta 9 nähdään, että opiskelijat kuvasivat kiusaajaa kahdella tavalla, eli hän voi olla toimija, joka pönkittää omaa egoaan toista kiusaamalla tai sivustaseuraaja, joka ei puolusta kiusattua. Egon pönkittäminen voi johtua aineiston mukaan kiusaajan epävarmuudesta tai pahan olon purkamisesta. Se voi olla myös keino suojautua, eli kiusaaja on voinut olla itse ennen kiusattuna ja haluaa rakentaa itselleen suojamuurin, millä hän pyrkii itsetuntonsa nostamiseen.

*Kiusaaja yrittää kohentaa omaa oloaan toisen kiusaamisella.
(Opiskelija 17)*

*- - pitää kavereille näyttää, että on kova tyyppi jos kiusaa jotakuta.
(Opiskelija 16)*

Kyse voi siis olla opiskelijoiden mukaan myös asenneongelmasta, koviksen esittämisestä, vaikutuksen tekemisestä tai yksinkertaisesti tyhmyydestä. Toinen kiusaajan kuvaus koski sivustaseuraajia, eli opiskelijat kuvasivat kiusaajaksi myös ne sivustaseuraajat, jotka eivät puolusta kiusattua.

En puuttunut siihen kun toinen jätettiin ulkopuolelle, en ollut hänelle sen enempiä kaveri. Hän jäi yksin. (Opiskelija 43)

Kiusaajalle annettiin myös aineistossa ohjeeksi seuraavaa:

Jos joku kiusaa jotain jollain tapaa, huomaa että hänen kannattaisi ensin hoitaa omat asiansa kuntoon tai vaihtaa kaveriporukkaa, josta kiusaaminen yleisimmin johtuu. (Opiskelija 14)

Hamaruksen (2008) mukaan koko ryhmä kärsii kiusaamisen seurauksista. Kiusaaminen luo jatkuvaa pelkoa myös muihin ryhmän jäseniin sekä haittaa oppimista ja vaikuttaa negatiivisesti kouluviihtyvyyteen. Kiusaajan valta-asema aiheuttaa sen, että muodostuneista rooleista on vaikea päästä eroon ja että ryhmän jäsenet tavoittelevat samanlaisuutta. (Hamarus 2008, 76, 78–79.) Tässä aineistossa rooleista irtipääsemisen vaikeutta kuvattiin seuraavasti:

- - yleensä kiusaaja ei halua alentua pyytämään anteeksi, koska pelkää itse tulevansa kiusatuksi. Kiusaajan kaverit saattaisivat tuon jälkeen ruveta ivailemaan kiusaajalle hänen pehmoilustaan. (Opiskelija 9)

Kiusaamisessa vaikuttaa valtavasti myös ryhmäpaine eikä se ole enää kiusaamisen edetessä vain kiusaajan ja kiusatun välinen asia.

Opettaja tai muu henkilökuntaan kuuluva kiusaajana

Teemakirjoitusten kysymyslistassa (Liite 1) kysyttiin myös sitä, voiko joku muu kuin toinen opiskelija olla koulukiusaaja. Erilaisia mainintoja saatiin 29 kappaletta, ja niissä on mainittu kymmenen eri kiusaajavaihtoehtoa. Opettaja mainittiin yleisimmin koulun henkilöstöön kuuluvana kiusaamiseen mahdollisesti syyllistyneenä henkilönä. Muitakin henkilöstöön kuuluvia mainittiin, ja heidät on esitetty taulukossa 10.

Taulukko 10. Muita mahdollisia kiusaajia koulussa

opettaja(t)	15
siivoojat	4
keittäjät	2
kaikki talon henkilökunta	2
ryhmänohjaaja	1
joku muu koulussa työskentelevästä	1
talakkari	1
ihan kuka vain	1
3 opiskelijaa	1
sitä voi tehdä oppilas opettajille sekä opettaja oppilaille	1

Taulukosta 10 näkee, että opiskelijat näkevät kiusaamisen laajemmin kuin vain opiskelijoiden välisenä ilmiönä. Opettajat on nostettu aineistossa esiin suhteellisen monta kertaa, ja kuvauksia opettajan tekemästä kiusaamisesta on kirjoitettu melko paljon. Siivoojat ja keittäjät ovat myös tekemisissä opiskelijoiden kanssa aivan arkielämässä, joten se voi nostaa heidän mainintojensa määrää. Maininnat ”sitä voi tehdä oppilas opettajille sekä opettajan oppilaille” ja ”ihan kuka vain” kuvaavat sitä todellisuutta, että kiusaaminen ja kiusatuksi tuleminen on mahdollista asemasta riippumatta. Maininta ”3 opiskelijaa” kertoo puolestaan kiusaamisesta ryhmässä tapahtuvana toimintana. Toisaalta se voi kertoa myös siitä, että kiusaamiseen on helppo lähteä mukaan.

Aineistossa kuvattiin myös niitä tapoja, joilla opettaja voi kiusata opiskelijaa. Nämä kuvaukset on koottu taulukkoon 11.

Taulukko 11. Opettaja kiusaajana

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Alistava kohtelu	Negatiivinen huomiointi	Silmätikuksi ottaminen Kannustamattomuus Nolaaminen Oppilaalle nauraminen Vähättely
	Eriarvoinen kohtelu	Ala-arvoinen kohtelu Erlainen kohtelu kuin muille Jonkun suosiminen Jonkun syrjiminen Rankaiseminen muita enemmän Vaatii yhdeltä enemmän kuin muilta
Suora verbaalinen kiusaaminen	Loukkaaminen	Haukkuminen Härnäminen Loukkaaminen Nimittely Piikittely
	Epäasiallinen puhe	Henk. koht. asioista huomautteleminen Epäasiallinen puhe Pahan puhuminen Virheistä huomautteleminen

Taulukossa 11 esitetystä aineistosta voidaan todeta, että opettajien taholta koettu kiusaaminen voi olla joko alistavaa kohtelua tai suoraa verbaalista kiusaamista. Alistavaa kohtelua opiskelijat kuvasivat negatiivisena huomiointina, jossa opiskelijaa nostetaan esiin ryhmässä negatiivisella tavalla. Tästä ilmiöstä opiskelijat käyttivät ilmausta ”silmätikuksi ottaminen”. Opettaja voi myös nolata, vähätellä tai nauraa opiskelijalle. Opiskelija voi kokea myös opettajan kannustamattomuuden kiusaamisena. Alistavaa kohtelua voidaan kuvata myös opiskelijoiden eriarvoisena kohteluna. Siinä opettaja voi asettaa opiskelijan muita ryhmän jäseniä huonompaan asemaan. Se voi näkyä jonkun suosimisena tai syrjimisena tai muuna eri- tai ala-arvoisena kohteluna. Erlainen kohtelu voi olla myös jonkun opiskelijan rankaisemista muita enemmän tai sitä, että yhdeltä vaaditaan enemmän kuin muilta.

Opettajakin voi olla koulukiusaaja, jos hän vaikka suosii toisia opiskelijoita ja syrjii tiettyä opiskelijaa ja pitää häntä silmätikkunansa. (Opiskelija 4)

Opettajan tekemää suoraa verbaalista kiusaamista opiskelijat kuvasivat loukkaamisena, jota kuvattiin haukkumisena, hännäämisenä, nimittelynä ja piikittelynä. Opettajan epäasiallinen puhe voi olla henkilökohtaisista asioista tai virheistä huomauttelemista. Se voi olla myös pahan puhumista opiskelijasta.

-- opettaja voi - - puhua epäasialliseen sävyyn ja tunnilla ottaa puheeksi jotain opiskelijalle henkilökohtaisia asioita niin että koko luokka kuulee - - (Opiskelija 2)

Opiskelijoiden rakentamassa kiusaamisen kuvauksessa opettaja näyttäytyy alistajana ja verbaalisena kiusaajana. Opiskelijat pitävät kiusaamisena kaikkea eriarvoista kohtelua, mutta erityisesti negatiivinen huomiointi koetaan kiusaamisena. Lisäksi kaksi opiskelijaa mainitsi liian vaikeat kokeet tai tehtävät opettajan tekemänä kiusana. Tehtävät ovat kuitenkin samat kaikille luokassa, joten ehkä siinä yhteydessä ei voida puhua ainakaan yksittäisen opiskelijan kiusaamisesta.

7.2 Kiusaaminen ilmiönä ja sen seuraukset

Kiusaamista tapahtuu niin peruskoulussa, työelämässä kuin ammattiopistossakin. Hamaruksen (2008) mukaan kiusaaminen on ryhmäilmiö ja sen taustalla vaikuttavat yhteisön sisäiset vuorovaikutussuhteet. Myös tässä opinnäytetyössä nousi esiin kiusaamisen sosiaalinen luonne paitsi aikaisemmin esitettyjen kiusaamisen kuvausten kautta, myös perusteena kiusaamiseen mukaan lähtemisessä. Tätä voidaan kuvata kiusaamisen imuksi.

7.2.1 Kiusaamisen imu

Koulussa kiusataan, vaikka periaatteessa useimmat ovat kiusaamista vastaan. Syiden löytäminen kiusaamisen perustaksi on kiinnostavaa, joten teemakirjoituksen kysymyslistassa (Liite 1) kysyttiin: ”*Miksi koulussa kiusaaminen on niin yleistä?*” Mainintoja aineistosta löytyi 37, ja niistä pelkistettyjä ilmauksia muodostui 15. Analyysi niistä on esitetty taulukossa 12.

Taulukko 12. Syitä kiusaamisen yleisyydelle koulussa (n=31). (Suluissa ilmausten määrä aineistossa.)

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Erilaisuuden hyväksymättömyys	Ei hyväksyttyä erilaisuutta (20)	Erilaisuus (13) Ei hyväksyttyä erilaisuutta (4) Ei siedetä erilaisuutta (1) Ei kestä toisen paremmuutta (1) Kateellisuus (1)
	Riidat (5)	Ei tulla toimeen (3) Eripura (1) Kuppikunnat (1)
Itsen korostaminen	Huomion saaminen (5)	Huomiota kiusaamalla (2) Suosion tavoittelu (1) Kunnioituksen saaminen (1)
	Paha olo (3)	Huonon olon purkaminen (1) Oma epävarmuus (2)
Ei puututa	Helppous (4)	Ei puututa (2) Helppous (2)

Taulukosta 12 voidaan nähdä, että koulukiusaamisen yleisyyden syyksi opiskelijat kuvasivat ensiksikin erilaisuutta ja sen hyväksymisen haastetta. Kuvauksen mukaan erilaisuutta ja toisen paremmuutta ei siedetä, ja toiselle voidaan olla kateellisia. Myös riidat ja erilaiset ”kuppikunnat” vaikuttavat siihen, että ei tulla toimeen.

Koska täällä on erilaisia ihmisiä ja kaikki ei tule kaikkien kanssa toimeen. (Opiskelija 29)

Kun syntyy kuppikuntia. (Opiskelija 44)

Toisena syynä kiusaamisen yleisyydelle nähtiin itsen korostaminen, huomion saaminen ja tarve huonon olon purkamiseen. Kiusaamalla saa halutessaan huomiota, ja sen avulla voidaan tavoitella suosiota tai kunnioitusta. Myös oman epävarmuuden peittely voi olla opiskelijoiden mukaan syy kiusaamisen yleisyyteen.

- - jotkut voivat kiusata huomionsaannin takia, ja yleensä kiusaaminen tapahtuu silloin, kun on paljon ihmisiä paikalla, eli silloin kun kiusaaja on huomion keskipisteenä. (Opiskelija 13)

Kolmanneksi kiusaamisen yleisyyden syyksi aineistossa todettiin kiusaamisen helppous ja se, että kiusaamiseen ei puututa.

Siellä se on helppoa. Paljon ihmisiä, kavereita ja sitä ei ehkä heti huomata. (Opiskelija 33)

Kiusaajallakin on myös jokin henkilökohtainen syy, joka saa hänet kiusaamaan muita. Opiskelijat kuvasivat teemakirjoituksissaan näitä syitä, ja tämä aineisto on esitetty taulukossa 13.

Taulukko 13. Kiusaajan syitä kiusaamiselle

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Pahan olon esiintuominen	Huomionhakeminen	Huomionhaku kavereilta Huomionhaku kotoa Huonot kotiolot
	Oman olon parantaminen	Hyvän olon hakeminen
	Ei pidetä toisesta	Toinen ei miellytä Väärinkäsitys
Tekemistä tylsyyteen	Tekemisen puute	Koulussa on tylsää Ajanvietteenä
	Koulusta johtuvat syyt	Joutuu heräämään aikaisin Joutuu kirjoittamaan paljon

Taulukosta 13 voidaan todeta, että opiskelijat kuvasivat kiusaajan toiminnan syitä kahdella tavalla. Ensimmäinen syy kiusaamiselle on pahan olon esiintuominen, mikä voi näkyä huomion hakemisena kavereilta tai kotoa. Näihin perusteisiin kuuluvat myös oman olon parantamisyritys kiusaamisen kautta sekä se perustelu, että ei pidetä toisesta. Toisena syynä nähtiin se, että kiusaaminen on vaihtoehtoista tekemistä pelkän olemisen sijaan. Opiskelijat totesivat, että koulussa on tylsää ja tarvitaan jotain ajanvietettä. Hamaruskkin (2008, 132) on todennut, että turhautuminen voi aiheuttaa kiusaamista. Tässä aineistossa opiskelijat mainitsivat kiusaamisen syiksi myös aikaiset herätykset sekä runsaan kirjoittamisen.

Kiusaamisessa on jostain syystä imua, koska se on suhteellisen yleistä. Teemakirjoitusten kysymyslistassa (Liite 1) kysyttiin: *”Miksi kiusaamiseen on helppo mennä mukaan?”* Tällä kysymyksellä pyrittiin saamaan tietoa niistä sosiaalisista suhteista ja ryhmäpaineista, joita kiusaamistilanteessa esiintyy. Tätä ilmiötä voitaisiin kuvata myös kiusaamisen imuksi. Tulokset on koottu taulukkoon 14.

Taulukko 14. Kiusaamisen imu

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Pelastaa itsensä	Ei joudu uhriksi	Ei joudu itse uhriksi
Voimaa ryhmästä	Yhteinen tekeminen kavereiden kanssa	Kavereiden tuki Kavereiden mukana Ryhmäpaineet Yhteinen tekeminen
	Vahvemman puolelle meneminen	Ryhmässä on itse vahvempi Kiusaajana vahvemman puolella Kiusattu on heikompi
	Ryhmän hyväksyntä	Saa hyväksyntää Saa valtaa Saa huomiota Voi saada kunnioitusta
Puuttuu rohkeutta vastustamiseen	Erilaisuus vaatii rohkeutta	Erilaisuus vaatii rohkeutta
	Ei ajattele kiusattua	Ei kiusattavan kaveri Ei tunne kiusattua Ei ajattele kiusatun tunteita
Ei seuraamuksia	Kiusaamiseen ei puututa	Ei puututa Ei huomata Ei kiinnijäämisen pelkoa Ei yksin syyllisenä

Taulukosta 14 huomataan, että kiusaamisen imulle nähtiin neljä selitystä. Ensimmäisen mukaan kiusaamalla muita voi pelastua itsensä joutumasta uhriksi, eli kiusaamisen kohteeksi. Suurin osa maininnoista perusteli mukaan menemistä juuri tällä argumentilla, joten sen painoarvo on suuri.

Itse kiusaamiseen on helppo mennä mukaan ihan vain sivullisenakin. Ei haluta tulla itse kiusatuksi, joten koitetaan turvata selustaa menemällä kiusaamiseen mukaan. (Opiskelija 15)

Moni lähtee siihen mukaan siksi ettei itse jäisi porukan ulkopuolelle ja syrjityn asemaan kun ei mennyt muiden mukana - - (Opiskelija 18)

Toiseksi todettiin, että ryhmästä saa voimaa. Tämä tarkoittaa kavereiden kanssa yhdessä tekemistä, johon vaikuttavat sekä ryhmäpaineet että toisaalta kavereiden tuki.

Jotain yhteistä tekemistä. (Opiskelija 22)

Yhdessä kiusaaminen tarkoittaa myös vahvemman puolelle menemistä ja toisaalta ryhmässä on itsekkin vahvempi. Opiskelijat totesivat kiusaamistilanteen valtasuhteista, että kiusaajana on vahvemman puolella ja että kiusattu on hei-

kompi. Myös muun ryhmän hyväksyntä näkyi aineistossa. Siinä todettiin, että kiusaamisella saa hyväksyntää, valtaa ja huomiota sekä sillä voi saada kunnioitusta.

Kovat jätkät saa rispektii. (Opiskelija 45)

Kiusaamisella saa tavallaan "valtaa" ja muut ei uskalla tulla ryppyilemään koska tietävät mimmoinen kiusaaja on. (Opiskelija 2)

Kolmas selitys kiusaamisen imulle on kiusaamisen vastustamiseen tarvittavan rohkeuden puute. Kiusatun puolelle asettuminen vaatisi sekä rohkeutta että taitoa myötätuntoon. Kiusaamiseen mukaan lähteminen on helppoa myös siksi, että kiusattu voi olla kiusaajalle tuntematon tai ei ainakaan hänen kaverinsa.

- - eikä uskalleta yksin puolustaa, koska ajatellaan että sitten sinuakin aletaan kiusaamaan. (Opiskelija 33)

Joukossa tyhmyys tiivistyy ja vaatii rohkeutta olla erilaine ja pois meiningistä. (Opiskelija 32)

Neljäs selitys kiusaamisen imulle oli se, että kiusaamisella ei ole seuraamuksia. Kiusaamiseen ei puututa eikä sitä huomata. Kiusaajalla ei ole kiinnijäämisen pelkoa ja jos kiusataan toista ryhmänä, ei ole yksin syyllisenä.

- - mukaan liittyvillä ei ehkä ole kiinnijäämisen pelkoa. (Opiskelija 4)

7.2.2 Kiusaamisen seuraukset

Kiusaamisella itselläänkin on seurauksia, joita opiskelijat kuvasivat kertomalla, miksi kiusaaminen on väärin. Heiltä pyydettiin eettistä pohdintaa kiusaamisesta kysymällä teemakirjoitusten kysymyslistassa (Liite 1): *"Miksi kiusaaminen on väärin?"* Taulukkoon 15 on koottu tämän kysymyksen vastaukset.

Taulukko 15. Opiskelijoiden käsitykset siitä, miksi kiusaaminen on väärin

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Kiusaamisessa ei ole mitään hyvää	Ei tunnu hyvältä	Ei tunnu kivalta Ei ole hauskaa Ei ole mukavaa
	Aiheuttaa harmeja	Aiheuttaa harmeja On ikävää On inhottavaa Toista alentavaa
Kaikille taattava samanlainen kohtelu	Kaikki ovat arvokkaita	Kaikki ovat samanarvoisia Tasa-arvoinen kohtelu kuuluu jokaiselle
	Lain antama suoja	Laki kieltää Oikeus turvattuun opiskeluun

Taulukosta 15 nähdään, että opiskelijat kuvasivat kiusaamisen vääryyttä useilla termeillä. Ensimmäisenä perusteena oli ajatus siitä, että kiusaamisessa ei ole mitään hyvää. Se ei tunnu hyvältä eikä se ole kivaa, hauskaa tai mukavaa. Opiskelijoiden mukaan kiusaaminen aiheuttaa harmeja, on ikävää ja inhottavaa sekä toista alentavaa. Kiusaaminen nähtiin vääränä myös siksi, että samanarvoisen kohtelun tärkeänä. Aineiston mukaan kaikki ovat samanarvoisia ja kohtelun tulee olla tasa-arvoista.

*Kiusaaminen on väärin siksi, koska kaikki ihmiset ovat samanarvoisia.
(Opiskelija 12)*

Aineistossa todettiin myös lain antavan suojaa kiusaamista vastaan. Myös se, että kaikilla on oikeus turvattuun opiskeluun nousi esiin aineistosta. Yhdenvertaisuuslaissa (20.1.2004/21, 6 §) todetaan, että syrjintä on kielletty muun muassa iän, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen ja sukupuolisen suuntautumisen perusteella. Nämä kaikki olivat asioita, joita opiskelijat toivat esiin kiusaamisen perusteita kuvatessaan. Laki ammatillisesta koulutuksesta (21.8.1998/630, 28 §) määrää, että ammattiin opiskelevalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Opiskelijahuollon tehtävänä on edistää hyvinvointia ja viihtyisyyttä. Lain mukaan ennaltaehkäisevä toimintaohje tulee antaa myös kiusaamisesta ja häirinnästä. Lisäksi opiskelijoita tulee rohkaista vaikuttamaan oppilaitoksensa hyvinvointiin.

Teemakirjoituksissa kuvattiin myös kiusatun kokemuksia ja kiusaamisen seurauksia hänen kannaltaan. Pelkistettyjä kuvauksia löytyi 35, ja ilmausten yhteismäärä oli 74. Nämä tulokset on esitetty taulukossa 16, jossa kuvataan myös kiusaamisesta kiusaajalle koituvia seurauksia.

Taulukko 16. Kiusaamisen vaikutuksia kiusattuun (n=32). (Suluissa ilmausten määrä aineistossa.)

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Sattuminen (23)	Kiusatun satuttaminen psyykkisesti (18)	Tulee paha mieli (11) Sattuu psyykkisesti (7)
	Kiusatun loukkaaminen (5)	Fyysinen loukkaaminen (2) Henkinen loukkaaminen (1) Loukkaaminen (1) Vakavat seuraukset (1)
Kokemus huonommuudesta (19)	Kiusatun tunne huonommuudesta (9)	Alempiarvoisuuden tunne (3) Itsetunnon heikkeneminen (3) Alistunut olo (2) Ulkopuolisuuden tunne (1)
	Kiusatun turvattomuudentunne (10)	Pelko (5) Turvattomuus (3) Tuska (2)
Tulevaisuudenuskon heikkeneminen (25)	Kiusatun mielenterveyden heikkeneminen (10)	Traumat (5) Masennus (2) Henkiset ongelmat (2) Syömishäiriöt (1)
	Vaikutukset kiusatun tulevaisuuteen (13)	Tulevaisuuteen vaikuttaminen (6) Opiskeluvaikeudet (2) Ihmissuhdevaikeudet (2) Kovan kuoren kasvattaminen (1) Terveysvaikutukset (1) Työkyvyttömyys (1)
	Kiusatun huonot muistot (2)	Ikävät muistot (1) Synkät muistot (1)

Taulukosta 16 voidaan todeta, että opiskelijat ovat kuvanneet kiusaamisen seurauksia monipuolisesti, ja näitä mainintoja on määrällisesti paljon. Ensimmäiseksi kiusaamisen vaikutuksia kiusattuun kuvattiin todeten, että kiusattaessa kiusattua sattuu. Kiusaaminen satuttaa psyykkisesti aikaansaamalla pahaa mieltä ja pahaa oloa. Se myös loukkaa psyykkisesti sekä mahdollisesti myös fyysisesti. Yksi opiskelija totesi kiusaamisella olevan vakavia seurauksia.

Toinen vaikutus on se, että kiusattu kokee huonommuutta kiusaamisen seurauksena. Hän tuntee olevansa alempiarvoinen kuin muut, hänen itsetuntonsa

heikkenee ja hänelle tulee alistettu olo. Myös ulkopuolisuuden tunne mainittiin aineistossa. Kiusattu tuntee olonsa myös turvattomaksi, ja hän kokee pelkoa ja tuskaa kiusaamisen vuoksi.

Kiusattu tuntee usein olevansa porukan ulkopuolella ja alempi arvoinen kuin muut. (Opiskelija 16)

Kolmas seuraus kiusaamisesta on aineiston mukaan kiusatun tulevaisuudenuskon heikkeneminen. Tätä kuvattiin kiusatun mielenterveyden heikkenemiseksi, mikä voi näkyä traumoina, masennuksena, henkisinä ongelmina ja syömishäiriöinä. Opiskelijoiden mukaan kiusaaminen vaikuttaa kiusatun tulevaisuuteen monin tavoin. Maininnoissa todettiin kiusaamisen vaikuttavan koko tulevaisuuteen. Lisäksi mainittiin erikseen vaikeudet opiskelussa ja ihmissuhteissa, terveysvaikutukset sekä työkyvyttömyys. Yksi opiskelija totesi, että kiusattu voi joutua kasvattamaan ympärilleen kovan kuoren selvitäkseen tulevasta. Opiskelijat ottivat esiin myös kiusaamisesta jäävät ikävät ja synkät muistot.

Kiusaaminen on väärin, koska se satuttaa toista psyykkisesti ja voi jättää elinikäisiä ikäviä muistoja mitkä voivat vaikuttaa myöhemmin työkyvyttömyyteen ja masennuksen puhkeamiseen, kiusaaminen heikentää myös omaatuntoa. (Opiskelija 4)

Kiusaaminen on väärin, koska kiusatulle voi tulla pahoja henkisiä ongelmia ja kiusaamisen muistaa monta vuotta vielä aikuisenakin. Eikä toisen mielen pahoittaminen kovin oikeinkaan voi olla. (Opiskelija 24)

Salmivalli (2010) on todennut, että kiusaaminen aiheuttaa vahvan ja kokonaisvaltaisen ihmisarvon menetyksen vertaisryhmässä. Kiusatun asema huononee vähän kerrassaan koko ryhmän silmissä ja hän alkaa itsekkin pitää itseään huonona ja kelvottomana. (Salmivalli 2010, 25–26.) Kiusaaminen voidaan nähdä myös sivustaseuraajan silmin. Yksi opiskelija kuvasi omassa aineistossani kiusaamistilannetta seuraavasti:

Sitä ei välillä varmaan huomaakaan, kun se alkaa niin pienestä ja jatkuu ja jatkuu... (Opiskelija 29)

Jokisen (2007) ja Salmivallin (2010) mukaan kiusatun tunteina voivat alkuun olla epätoivo ja pelko, mutta ne voivat muuttua kostonhaluksi tai arkuudeksi. Masentuneisuus ja yksinäisyyden kokemukset ovat heidän mukaansa kiusaamisen seurauksia kiusatulle. (Jokinen 2007, 206–213; Salmivalli 2010, 26.) Pitkäkestoinen ja vakava kiusaaminen voidaan Sinkkosen (2010, 188–190) mukaan yh-

distää depressio-oireisiin ja toivottomuuden ja syrjäytymisen tunteisiin. Kiusaaminen vahingoittaa Lommin ym. (2011) mukaan nuoren tervettä kehitystä ja haittaa terveiden vertaissuhteiden syntymistä. Lommi ym. nostavat myös esiin ongelmat mielialassa sekä itsearvostuksen laskemisen. Korhonen (2009, 52) toteaa, että kiusattu voi vetäytyä kiusaamisen seurauksena jopa kokonaan työelämästä, jolloin kiusatuksi joutumisella on hänen tulevaisuuteensa hyvin suuri vaikutus.

Opiskelijat kuvasivat myös kiusaamisen vaikutuksia kiusaajaan. Opiskelijoiden mukaan kiusaaminen vaikuttaa kiusaajaan omantuntoon sitä heikentäen tai saaden sen kolkuttamaan. Aineistossa todettiin myös, että kiusaaja vahingoittuu itse, hänelle voi tulla huono olo ja hän voi kokea häpeää. Kiusaajan voi olla myös vaikeaa saada ystäviä.

Kiusaaminen ei ole hauskaa. Siitä aiheutuu vain hankaluuksia, häpeää ja ei saa ystäviä ollenkaan jos kiusaa toisia. (Opiskelija 6)

Höistad (2003) on kuvannut uhriksi sekä kiusattua että kiusaajaa. Molemmilla on paha olla ja heidän itseluottamuksensa on huono. (Höistad 2003, 108.) Tilanteeseen on Hietalan ym. (2010, 49–50) mukaan haasteellista löytää ratkaisua, koska kiusaaja pyrkii tukemaan omaa asemaansa toisen alistamisella. Kyse on siis vallasta ja sen pönkittämisyrityksestä.

7.3 Kiusaamiseen puuttuminen ja tilanteiden ratkaiseminen

Kiusaamiseen tulee puuttua ja tilanteet tulee jo lainkin mukaan ratkaista, joten on kiinnostavaa selvittää opiskelijoiden suhtautumista näihin asioihin. Teemakirjoitusten kysymyslistassa (Liite 1) kysyttiin opiskelijoilta keinoja kiusaamiseen puuttumiseksi ja tilanteiden ratkaisemiseksi. Puuttumisen perustaksi opiskelijat näkivät sen, että joku aikuinen, kuten opettaja tai vanhempi, saa tietää asiasta. Toisaalta opiskelijoiden mukaan myös opiskelijatoveri voisi puuttua tilanteeseen. Lisäksi opiskelijat painottivat sitä, että kiusaamiseen tulee puuttua ajoissa ja riittävän tehokkaasti. Heidän mukaansa opettajillakin tulee olla rohkeutta nähdä tilanne.

Kiusaaminen voi vaikuttaa kiusatun koko loppuelämään, joten siihen kannattaa puuttua ajoissa. (Opiskelija 18)

Opiskelijoiden mukaan kiusattu voisi itse puolustautua kostamalla tai laittamalla muuten vastaan, mutta toisaalta silloin ei voida puhua kiusaamistilanteesta. Kiusaaminenhan perustuu aina vallan tai voiman epätasapainoon. Kiusaamistilanteiden ratkaisemisessa opiskelijat näkivät tärkeänä muutoksen kiusaajan ajattelussa ja sen, että hän pysyisi näkemään kiusatun tilanteen.

Kiusaamisen saisi lopetettua vain pitkällä prosessilla, jossa kiusaajan täytyy ymmärtää kiusatun ahdinko. (Opiskelija 9)

Kirjoituksissa ehdotettiin myös, että kiusaaja pyytäisi anteeksi kiusatulta.

Jos olet kiusannut jotakuta, niin paras tapa korjata asia on pyytää rohkeasti anteeksi. (Opiskelija 3)

Aina tilanteiden ratkaiseminen omin voimin ei kuitenkaan ole mahdollista. Silloin tarvitaan tilanteen ulkopuolista puuttumista ja työskentelyä kiusaamistilanteiden ennaltaehkäisemiseksi. Opiskelijoiden vinkit kiusaamistilanteiden ratkaisemiseksi on koottu taulukkoon 17.

Taulukko 17. Kiusaamistilanteiden ratkaiseminen

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Puhumalla ratkaiseminen	Keskustelu ryhmässä	Asian yhteinen selvittely Pienryhmässä asianosaiset ja opettaja/nuorisotyöntekijä
	Keskustelu ammattilaisen kanssa	Keskustelu kiusatun ja kiusaajan kanssa Kiusattu kuraattorille Kiusaaja kuraattorille
Rangaistukset	Rangaistukset koulussa	Vakavat tapaukset koulun viranomaisen kanssa Moninkertainen puhuttelu Jälki-istunto
	Rangaistukset koulun ulkopuolella	Koulunvaihto Erottaminen
Ryhmähengen laatu	Ryhmähengen parantaminen	Ryhmänohjaajan avulla kehittämään parempaa ryhmähenkeä

Taulukosta 17 voidaan todeta, että opiskelijoiden kiusaamistilanteiden ratkaisuehdotuksista on löydettävissä kolme ratkaisutapaa. Ensimmäisessä tavassa tilanne ratkaistaan keskustelemalla. Opiskelijat nostivat esiin sekä keskustelun ryhmässä että keskustelun ammattilaisen kanssa. He pitivät tärkeänä asian yh-

teistä selvittelyä, mikä voisi aineiston mukaan tapahtua pienryhmässä. Aineistossa nimettiin ryhmään osallistujiksi kiusaaja, kiusattu sekä joko opettaja tai nuorisotyöntekijä. Toisaalta kahdenkeskiset keskustelut, joissa kuraattori voisi jutella sekä kiusaajan että kiusatun kanssa, nähtiin nekin mahdollisina ratkaisukeinoina.

Ryhmissä keskusteltaisiin kiusaamisen syitä, seurauksia ja miltä kiusatusta tuntuu. (Opiskelija 11)

- - ihmiset jotka osaavat käsitellä kiusaajia hyvin puhumalla voi auttaa. (Opiskelija 19)

Toinen ratkaisutapa on aineiston mukaan rangaistusten käyttö. Tällainen ratkaisu voisi aineiston mukaan toimia joko koulussa tai koulun ulkopuolella tapahtuvana rangaistuksena. Koulussa voitaisiin antaa jälki-istuntoa, pitää puhuttelu sekä yleensäkin ratkaista tapaukset koulun viranomaisten kanssa. Jos käytetään oman koulun ulkopuolella tapahtuvaa rangaistusta, voisi se aineiston mukaan olla toiseen kouluun siirtäminen tai koulusta erottaminen. Lain antamaa suojaa kuvaa rikoslain (19.12.1889/39) 21 luvun 7 §, joka toteaa, että lievästä pahoinpitelystä seurauksena on sakkoja, ja 21 luvun 5 § määrää kipua aiheuttavasta pahoinpitelystä sakkoja tai enintään kahden vuoden vankeuden. Kunni-anloukkauksesta seurauksena voi olla sakkoja tai enintään kuuden kuukauden vankeus (Rikoslaki 19.12.1889/39, 24 luku 9 §). Näin ollen laissakin on mahdollisuuksia puuttua kiusaamiseen rangaistuksilla.

Kolmas ratkaisutapa painottaa kiusaamistilanteen ratkaisemista luomalla parempaa ryhmähenkeä. Tämä voidaan toisaalta nähdä myös keinona kiusaamistilanteiden ennalta ehkäisyssä.

Koulun ei pitäisi olla mitään pakkopullaa. Ryhmähengen kehittäminen on tärkeää, jotta kaikki tulisivat toimeen toistensa kanssa. (Opiskelija 30)

Kiusaamistilanteet voitaisiin siis opiskelijoiden mukaan ratkaista puhumalla, rangaistuksilla tai paremman ryhmähengen luomisella. Ryhmähengen parantamisessa on mukana jo kiusaamisen ennaltaehkäisemisen ja oppilaitosviihtyvyyden parantamisen näkökulmatkin.

7.4 Kiusaamisen ehkäiseminen ja oppilaitosviihtyvyyden parantaminen

Koska kaikki eivät kuitenkaan kiusaa, on oltava myös joitain vaihtoehtoisia tapoja suhtautua niihin, jotka voivat muuten joutua kiusatuiksi. Teemakirjoitusten kysymyslistassa (Liite 1) kysyttiin kiusaamiselle vaihtoehtoista suhtautumistapaa kysymyksellä: *”Jos joku opiskelutovereista tuntuu ärsyttävältä, miten muuten häneen voisi suhtautua kuin kiusaamalla?”* Tällä kysymyksellä pyrittiin saamaan esiin opiskelijoiden kuvauksia kiusaamisen ennalta ehkäisystä henkilökohtaisella tasolla. Tämän kysymyksen vastaukset on koottu taulukkoon 18.

Taulukko 18. Kiusaamiselle vaihtoehtoisia suhtautumistapoja

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Positiivinen suhtautuminen	Tutustumalla paremmin	Tutustua häneen Etsiä hyviä puolia
	Hyväksymällä erilaisuus	Hyväksyä Yrittää olla ystävällinen Sietää Yrittää tulla toimeen
Neutraali suhtautuminen	Suhtautumalla neutraalisti	Suhtautua neutraalisti Suhtautua asiallisesti Kohdella niin kuin itseään
	Olla välittämättä	Jättää rauhaan Olla hiljaa Olla välittämättä
	Pysytellä erossa	Olla huomaamatta Ei olla tekemisissä Lähteä tilanteesta pois
Asiasta puhuminen	Ottaa asia puheeksi	Kertoa, että ärsyttää

Taulukosta 18 voidaan todeta, että kiusaamiselle vaihtoehtoisia suhtautumistapoja muodostui kolme. Ne olivat positiivinen suhtautuminen, neutraali suhtautuminen sekä asiasta puhuminen. Positiivisessa suhtautumisessa kehoitetaan tutustumaan erilaiseen ihmiseen paremmin sekä etsimään hänestä hyviä puolia. Tähän luokkaan kuuluu myös erilaisuuden hyväksyminen, eli siedetään erilaisuutta, yritetään olla ystävällisiä ja tulla toimeen erilaisen ihmisen kanssa.

Ehkäpä tutustua häneen, sen sijaan että alkaisi haukkua häntä. (Opiskelija 25)

Hyväksymällä hänet sellaisena kun hän on ja tutustumalla häneen paremmin, jolloin hänestä saattaa tulla esiin erilaisia piirteitä. (Opiskelija 36)

Toiseksi vaihtoehtoiseksi suhtautumistavaksi todettiin neutraali suhtautuminen. Siinä toiseen suhtaudutaan paitsi neutraalisti myös asiallisesti ja kohdellaan häntä samoin kuin haluaisi itseään kohdeltavan.

Kohdeltava muita siten, miten haluaisi itteensä haluis kohdeltavan. (Opiskelija 32)

Tähän luokkaan kuuluu myös se, ettei välitä toisen ärsyttävyydestä. Toisen voi jättää rauhaan, olla välittämättä hänestä sekä olla hiljaa, eli jättää huomauttamiset ärsyttävyyksistä pois.

Ei ole huomaavinaan hänen ärsytyksiinsä - - (Opiskelija 21)

Toisesta henkilöstä voi myös pysytellä erossa, olla huomaamatta häntä sekä lähteä ärsyttävästä tilanteesta pois. Ärsyttävän ihmisen kanssa ei tarvitse myöskään olla tekemisissä.

Kolmanneksi vaihtoehtoiseksi suhtautumistavaksi todettiin ärsyttävyyden puheeksi ottaminen.

Sanomalla hänelle asiallisesti jos joku asia ärsyttää. (Opiskelija 19)

Yksi opiskelija vastasi kysymykseen, ettei kiusaamiselle ole vaihtoehtoisia suhtautumistapaa.

Aina yksilöt eivät siis käyttäydy odotusten mukaisesti. Kaikille on kuitenkin hyödyksi se, että kiusaamista saataisiin vähennettyä ja rakennettua kiusaamattomuuden ilmapiiriä. Koska kiusaamiseen puuttuminen vie paljon aikaa ja voimia, on kiusaamisen ennaltaehkäisy sekä taloudellisesti että eettisin perustein erittäin tärkeä asia. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli saada näkyviin myös opiskelijoiden käsityksiä kiusaamisen ehkäisemisestä ja oppilaitosviihtyvyyden parantamisesta. Kiusaamisen ehkäisemistä pyydettiin kuvaamaan kysymyksellä: ”Mikä saisi aikaan kiusaamattomuuden ilmapiiriä?” Analyysi tästä on koottu taulukkoon 19.

Taulukko 19. Kiusaamattomuuden ilmapiirin luominen

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Toisten hyväksymiseen kasvaminen	Hyväksymisestä puhuminen	Kiusaamisesta puhuminen koulussa Erilaisuudesta puhuminen
	Erilaisuuteen tutustuminen	Erilaisuuteen tutustuminen Ryhmätehtävät vaihtuvissa ryhmissä
	Toisen hyväksyminen	Pyrkimys tulla toimeen Toisen hyväksyminen Ei aloitettaisi kiusaamista Ärsyyntymisen lopettaminen Ärsyttämisen lopettaminen
	Elämäntaitojen oppiminen	Elämäntaitojen opettaminen Ongelmanratkaisutaidot Selkärangan kasvaminen Empatiataidot
Seuraamukset ja puuttuminen	Halu puuttumiseen	Parempi puuttuminen Halu puuttumiseen Seuraukset selviksi Opettajan yksilöhaastattelut
	Rangaistuksen uhka	Puhuttelu Jälki-istunto Sakot Kuri

Taulukosta 19 voidaan havaita, että opiskelijoiden kirjoituksista löytyi kaksi keinoa kiusaamattomuuden ilmapiirin luomiseksi. Näistä ensimmäinen on toisten hyväksymiseen kasvaminen. Opiskelijat totesivat, että erilaisuuden hyväksyminen on perusta myös kiusaamattomuuden ilmapiirin luomisessa.

Pitäisi antaa ymmärtää, ettei esimerkiksi erilaisuudessa ole mitään vikaa, vaan että se on rikkaus. (Opiskelija 18)

Toisten hyväksymisen tärkeyttä voidaan pitää esillä puhumalla sekä kiusaamisesta että erilaisuudesta. Aineistossa mainittiin usein kiusaamisesta puhuminen, joten se näyttäisi olevan opiskelijoiden mielestä erityisen tärkeää.

- - opittaisiin puhumaan (kiusaamisesta) päivittäisessä elämässä, silloin ihmisten olisi helpompi puhua kiusaamisesta toisille ja he uskaltaisivat ehkä kertoa Kiusaamisestaan. (Opiskelija 9)

Erilaisuuteen tutustumista voidaan opiskelijoiden mielestä opetella tekemällä ryhmätöitä vaihtuvissa ryhmissä, jolloin tutustutaan uusiin ihmisiin.

Kiusaamista voisi ehkäistä erilaisilla ryhmätöillä oppitunneille, jolloin mahdollisesti kiusaajat ja kiusatut ovat osittain samassa ryhmässä. Näin osapuolet pääsevät paremmin tutustumaan toisiinsa. (Opiskelija 17)

- - kiusaamisen lopettamiseen tarvitaan vain toimintaa jossa ihmiset voivat tutustua toisiinsa kuten vaikka mennä keilaamaan tai ryhmässä kiusaamista tai yhteis pelejä. (Opiskelija 3)

Tässä kohdassa opiskelijat totesivat myös, että toisen hyväksyminen vaatii halua ja pyrkimystä tulla toimeen toisten kanssa. Se on ärsyyntymisen ja ärsyttämisen lopettamista sekä sitä, että ei edes aloiteta kiusaamista. Elämäntaitojen oppiminen sisältää paitsi näiden taitojen opettamista myös ongelmanratkaisu- ja empatiataitoja sekä sen, että uskaltaa olla oma itsensä muista huolimatta.

Toiseksi kiusaamattomuuden ilmapiiriä luovaksi seikaksi muodostui tieto kiusaamiseen puuttumisesta ja kiusaamisen seurauksista. Opiskelijat totesivat, että kiusaamiseen puuttuminen tarkoittaa sekä parempaa puuttumista tilanteisiin että halua tähän puuttumiseen. Opettajan yksilöhaastattelun avulla voitaisiin saada selville menossa olevia kiusaamistilanteita sekä puuttua niihin tehokkaasti.

Opettaja voisi myös joka jaksossa haastatella oppilaat myötätunnon kanssa, jotta tulisi ilmi mahdollisesti käynnissä olevasta kiusaamistilanteesta, koska joskus oppilas itse ei uskalla olla se aloitteentekevä osapuoli. (Opiskelija 18)

Tärkeänä kiusaamista ehkäisevänä asiana opiskelijat näkivät myös rangaistuksen uhan, eli etukäteistiedon seurauksista. Seuraamuksina aineistossa mainittiin puhuttelu, jälki-istunto, sakot ja yleisesti parempi kuri. Taulukon ulkopuolelle ovat jääneet ehdotukset kavereiden sijoittamisesta samalle luokalle sekä rahan jakaminen kaikille niin, ettei tarvitse käydä lainkaan koulua.

Kiusaamista ehkäisee myös hyvä oppilaitosviihtyvyys. Keinoja sen parantamiseksi kysyttiin opiskelijoilta kysymyksellä: *"Mikä voisi mielestäsi parantaa oppilaitosviihtyvyyttä?"* Opiskelijat vastasivat tähän taulukossa 20 esitettävällä tavalla.

Taulukko 20. Oppilaitosviihtyvyyden parantaminen

YLÄLUOKKA	ALALUOKKA	PELKISTETTY ILMAUS
Tieto kiusaamisen seurauksista	Kiusaamisen esillä pitäminen	Tilaisuudet koulukiusaamisesta Keskustelu kiusaamisesta Keskustelu erilaisuudesta Kuvat väkivallan seurauksista
	Kiusaamiseen puuttuminen	Kiusaamiseen puuttuminen
Yhteishengen nostaminen	Kilpailut ja teemapäivät	Hyvähenkinen koulu –kilpailu Oppilaitoksen tempaukset ja teemapäivät
	Erilaisuuden hyväksyminen	Kaikki mukaan kehittämään parempaa yhteishenkeä Ennakkoluuloton suhtautuminen Avoimuus Ystävyyden arvostus
	Toimivat ryhmät	Pienemmän ryhmäkoot Ryhmän jäsenten parempi valikointi
Tilat ja tekeminen	Tauoille tekemistä	Tekemistä välitunneille Yhteinen tekeminen Virikkeellisyys
	Fyysiset olosuhteet	Paremmat ruuat Paremmat oleskelutilat

Taulukosta 20 voidaan todeta, että opiskelijoiden teksteistä oppilaitosviihtyvyyden parantamiseksi voidaan löytää kolme keskeistä ideaa. Ensimmäisessä todetaan, että tieto kiusaamisen seurauksista muodostuu kiusaamisaiheen esillä pitämisestä ja kiusaamiseen puuttumisesta. Opiskelijat toivoivat tilaisuuksia koulukiusaamisesta sekä keskustelua erilaisuudesta ja kiusaamisesta. Herätteilyksi toivottiin myös kuvia väkivallan seurauksista. Kiusaamiseen puuttumista pidettiin myös tärkeänä oppilaitosviihtyvyyttä parantavana tekijänä.

- - kun kaikki suhtautuvat toisiinsa ennakkoluulottomasti ja tutustuvat toisiinsa, on työskentelykin paljon helpompaa. (Opiskelija 25)

Toiseksi ideaksi muodostui yhteishengen nostaminen, jota voisi opiskelijoiden mielestä parantaa osallistumalla kilpailuihin sekä järjestämällä tempauksia ja teemapäiviä.

Oppilaitos voisi järjestää erilaisia tempauksia tai teemapäiviä, joilla saisi lisättyä yhteishenkeä ja ”me” henkeä kohotettua. (Opiskelija 5)

Asenteiden tasolla toivottiin erilaisuuden hyväksymistä, jolloin kaikki lähtisivät mukaan kehittämään parempaa yhteishenkeä. Myös ennakkoluuloton suhtautuminen toisiin parantaa yhteishenkeä. Lisäksi mainittiin oppilaitosviihtyvyyttä parantavina tekijöinä pienemmän ryhmäkoot ja toimiva ryhmänmuodostus.

Kolmas idea oli tilojen ja yhteisen tekemisen merkitys. Opiskelijat toivoivat virikkeitä ja yhteistä tekemistä tauoille. Myös paremmat oleskelutilat ja ruuat mainittiin oppilaitosviihtyvyyden lisääjiksi.

Korttipelien pelaaminen, ei rahasta. (Opiskelija 21)

- - koulu voi - - ehkä korkeintaan järjestää jotain rentouttavia harrastuksia, varsinaiseen koulutyöhön liittymättömiä, jotka auttavat ryhmäytymisessä ja ryhmähengen rakentamisessa. (Opiskelija 25)

Opiskelijoiden mukaan parempi oppilaitosviihtyvyys voidaan saavuttaa ensiksikin lisäämällä tietoa kiusaamisen seurauksista. Toisena ideana on yhteishengen nostaminen ja kolmantena toivottiin yhteisiä tiloja ja tekemistä tauoille.

8 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata kiusaamista ilmiönä sekä etsiä kiusaamiseen puuttumiskeinoja ja ideoita oppilaitosviihtyvyyden parantamiseksi. Kiusaamisen kuvaaminen opiskelijoiden määrittämänä on tärkeää siksi, että kiusaamiselle tarvitaan yhdessä tehty määritelmä. Yhteinen määritelmä mahdollistaa kiusaamisen huomaamisen ja siihen puuttumisen sekä auttaa tilanteiden ennaltaehkäisyssä. Asian yhteinen pohtiminen myös tekee kiusaamisen ilmiönä todelliseksi. Kiusaamiseen myös kiinnitetään yhteisössä enemmän huomiota silloin, kun se on esillä.

Hamaruksen (2008, 12–13) mukaan kiusaamisen yleiset määritelmät helposti rajaavat kiusaamista sen keston suhteen. Hänen mukaansa tilanteen tulisi näiden määritelmien mukaan olla jatkuvaa ja toistuvaa, että se täyttäisi kiusaamisen tunnusmerkit. Tätä Hamarus kritisoi. Tässä opinnäytetyössä tehdyn tutkimuksen mukaan myös Ekamon opiskelijat kuvasivat kiusaamista kuitenkin

enemminkin subjektiivisena kokemuksena kuin kestoaltaan pitkänä ja jatkuvana kiusaamisena. Tässä he siis ovat Hamaruksen kanssa samoilla linjoilla.

Kiusaamisen määrittely

Ensimmäinen tutkimuskysymys tarkasteli kiusaamista opiskelijoiden määrittelemänä. Kiusaaminen tarkentui psyykkiseksi ja fyysiseksi väkivallaksi. Psyykkinen väkivalta oli opiskelijoiden käsitysten mukaan sekä henkistä alistamista, sosiaalista eristämistä että verbaalista kiusaamista. Opiskelijoiden kuvauksissa korostui erityisesti verbaalinen kiusaaminen, joka mainittiin aineistossa 79 kertaa. Sosiaalista eristämistä kuvattiin myös melko runsaasti ja näiden ilmausten määrä oli 48. Psyykkistä väkivaltaa kuvattiin lisäksi henkisenä alistamisena, ja näiden mainintojen osuus oli 37. Suoran fyysisen väkivallan kuvaukselle mainintoja kertyi 64 ja epäsuoralle 9 mainintaa. Kokonaisuudessaan kiusaaminen näyttäytyy siis erityisesti verbaalisena kiusaamisena ja fyysisenä väkivaltana. Myös Sinkkosen (2010, 191) mukaan kiusaaminen alkaa jo yläkoulussa painottua verbaaliseen kiusaamiseen. Lisäksi Ekamon opiskelijoiden kirjoituksissa sosiaalinen eristäminen näkyi vahvasti, ja henkinen väkivaltakin mainittiin useita kertoja. Näiden tulosten mukaan epäsuora fyysinen väkivalta olisi kaikkein vähäisin kiusaamisen muoto.

Hamarus (2008) on kuvannut kiusaamista melko samalla tavoin kuin Ekamon opiskelijat nyt kuvasivat. Hänen mukaansa kiusaaminen voi olla esimerkiksi sanallista kiusaamista, eristämistä ja syrjimistä sekä äkillistä fyysistä päällekkäymistä. (Hamarus 2008, 46–53.) Höistadin (2003, 85) mukaan kiusaaminen voi olla hakkaamista, lyömistä, potkimista tai tönimistä. Töniminen sai eniten mainintoja, eli 16 mainintaa, Ekamon opiskelijoilta, joten se näkyy vahvasti myös tässä aineistossa ja on ilmeisesti hyvin tunnettu kiusaamisen muoto. Tässä tutkimuksessa pahoinpitelyksi luokitellut tapaukset yltivät yhteismäärältään 22 mainintaan. Se on paljon, kun puhutaan kuitenkin kiusaamisesta eikä varsinaisesti väkivallasta. Korhonen (2009) pohti kiusaaminen-sanana vähättelevää merkitystä, mutta hän kuvasi sitä pohtiessaan kuitenkin vain henkistä väkivaltaa. On syytä miettiä, miksi fyysinen väkivalta yleensä nähdään kiusaamisena. Ehkä siihen ei suhtauduta koulussa tapahtuvana väkivaltana tarpeeksi vakavasti.

Opiskelijat kuvasivat kirjoituksissaan kiusattua ja kiusaajaa sekä vahvistivat omat käsitykseni siitä, että kiusatuksi voi joutua erilaisuuden takia. Toisaalta kiusatun käyttäytyminen voi opiskelijoiden mukaan myös aiheuttaa kiusatuksi joutumisen. Tässä taustalla voivat olla käsittääkseni esimerkiksi Aspergerin oireyhtymät tai AD/HD. Näistä neurologisista oireyhtymistä voi Viljamaan (2009, 82, 104–105) mukaan olla seurauksena sosiaalinen kömpelyys, joka voi johtaa kiusaamisen alkamiseen. Toki muukin toisten ärsyttäminen voi saada opiskelijoiden mukaan kiusaamisen alkamaan. Kiusaajaa opiskelijat kuvasivat itse toimijana, kiusaajana, mutta toisaalta myös sivustaseuraajana, joka ei mene puolustamaan kiusattua. Tämän tilanteen korjaamiseen sopii KiVa koulu -ohjelman idea, jossa sivustaseuraajat pyritään saamaan aktiivisesti puolustamaan kiusattua (Salmivalli 2010, 146–147). Joko opiskelijat ovat itse huomanneet tämän kiusaamiseen liittyvän ilmiön, tai KiVa koulu -ohjelma alkaa vähitellen näin näkyä jo ammattiopistossa. Tutkimuskysymykseen saatiin vastaus, joka on kiusaamista kuvaava ja hyvin samankaltainen muiden, aiempien tutkimustulosten (esimerkiksi Hamarus, Salmivalli, Höistad) kanssa.

Kiusaaminen ilmiönä ja sen seuraukset

Toinen tutkimuskysymys käsitteli kiusaamista laajemmin ilmiönä sekä pohti sitä, miksi kiusaaminen on väärin. Vastauksissa kuvattiin syitä kiusaamisen yleisyydelle, ja opiskelijat nostivat esiin kolme asiaa. He totesivat, että syynä ovat erilaisuuden hyväksymättömyys, itsen korostaminen ja se, että kiusaamiseen ei puututa. Erilaisuuden hyväksymättömyys sai määrällisesti eniten mainintoja, eli 25 mainintaa. Erilaisuuden hyväksymisen harjoittelu näkyy myös Lions Quest -mallin tuntisuunnitelmien sisällöissä, sillä siellä opetellaan toisen kunnioittamista sekä ristiriitojen ratkaisemista (Suomen Lions-liitto ry. 2010).

Opiskelijat kuvasivat teemakirjoituksissaan myös kiusaajan syitä kiusaamiselle. He nostivat esiin kaksi erilaista näkökulmaa, joista ensimmäisen mukaan kiusaajan oma paha olo saa hänet kiusaamaan muita. Toinen näkökulma on erilainen, sillä sen mukaan kiusaaminen voi johtua muun tekemisen puutteesta. Itseläni tämä oli yllättävä tulos, mutta Hamaruksen (2008, 132) mukaan turhautumisen on todettu aiheuttavan kiusaamista. Tähän opiskelijat viittasivat myös oppi-

laitosviihtyvyyden parantamisehdotuksissaan. Opiskelijat kuvasivat kiusaamisen imua toteamalla, että kun kiusaa toisia, ei todennäköisesti joudu itse kiusaamisen uhriksi. Heidän mukaansa tämä on yksi syy kiusaamiseen mukaan lähtemiselle. Toiseksi perusteeksi nousi voiman saaminen ryhmästä, eli kiusatessaan toisten mukana tuntee itsensä vahvemmaksi. Kolmanneksi syyksi opiskelijat totesivat rohkeuden puutteen, eli yksin ei uskalla erota enemmistöstä. Viimeinen peruste kiusaamiselle oli se, että kiusaamisesta ei ole seuraamuksia, eli siihen ei puututa.

Sekä Vaakamallissa® että KiVa Koulu® -ohjelmassa painotetaan myös kiusaamiseen puuttumista. Kiusaamisen prosessiluonteeseen kuuluu, että se alkaa pikkuhiljaa ja saa yhä rajumpia muotoja edetessään. On ymmärrettävää, että kiusaamiseen pitää jo alussa kiinnittää enemmän huomiota, vaikka sen havaitseminen on haasteellista. Tätä opinnäytetyötä tehdessäni olen käsittänyt, että kiusaaminen voisi vähentyä me-hengen luomisen ja erilaisuuden hyväksymisen seurauksena. Ryhmänohjaajalla ja ryhmäytymisellä on siis hyvinvoinnin kannalta paljon merkitystä ammattiopistossa.

Kiusaamisen seurauksista opiskelijat totesivat, että kiusattua sattuu. Tähän kuvaukseen sopivia mainintoja oli aineistossa 23. Tulevaisuuden uskon heikkeneminen mainittiin 25 kertaa ja kokemus huonommuudesta 19 kertaa. Erityisesti Sinkkonen (2010, 188–190) on myös kuvannut vakavan ja pitkäkestoisen kiusaamisen yhteyttä myöhempiin syrjäytymisen ja toivottomuuden tunteisiin sekä depressio-oireisiin. Lommin ym. (2011) mukaan kiusaaminen vahingoittaa nuoren vertaissuhteiden syntymistä ja aiheuttaa oireita mielialassa sekä itsearvotuksen laskua. Hietalan ym. (2010) mukaan nuoren sosiaalinen kehitys riippuu samanikäisten tuesta. Jos tämä tuki horjuu, voi nuori jäädä yksin ja hänen kehityksensä häiriintyy. Kiusattu nuori voi pyrkiä eristäytymään yhteiskunnasta suojellakseen itseään psyykkisiltä pettymyksiltä. Se voi johtaa jopa yhteiskunnasta syrjäytymiseen. (Hietala ym. 2010, 43–44, 58.)

Kiusatulle voi muodostua kielteinen minäkuva sekä hänelle voi ilmaantua masentuneisuutta ja itsetuhoisuutta (Salmivalli 2010, 26). Opiskelijoiden kuvaus osuu siis varsin lähelle tutkijoiden luomaa kuvaa kiusaamisen seurauksista. Oman käsitykseni mukaan etenkin pitkäkestoinen kiusaaminen sosiaalisena

eristämisenä, henkisenä alistamisena ja verbaalisena kiusaamisena aiheuttaa itsetunnon heikkenemistä ja vaikuttaa tulevaisuuden suunnitelmiin pitkälläkin tähtäimellä. Siksi kiusaamiseen tulee puuttua ja asia tulee ottaa vakavasti. Tähänkin tutkimuskysymykseen saatiin vastaus.

Kiusaamistilanteiden ratkaiseminen

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli kiusaamistilanteiden ratkaiseminen. Aineistosta voidaan todeta, että opiskelijat toivoivat kiusaamistilanteisiin puuttumista. He pitivät tärkeänä myös sitä, että joku aikuinen auttaisi tilanteen selvityksessä. Kouluterveyskyselyn tuloksista kävi ilmi, että oppilaitoksen aikuiset eivät juuri puutu kiusaamiseen eli 73 % vastaajista totesi, ettei siihen ole aikuisten taholta puututtu (THL 2011b). Ekamon opiskelijoiden vastauksista kävi selväksi myös se, että kiusaamiseen pitää heidän mielestään puuttua ajoissa ja riittävän tehokkaasti. He toivoivat opettajalta rohkeutta nähdä kiusaamistilanne. Näiden tilanteiden ratkaisemiseksi opiskelijat antoivat kolme vaihtoehtoa. Heidän mukaansa asiat voitaisiin ratkaista puhumalla, rangaistuksilla sekä parantamalla ryhmähengen laatua.

Näissä vastauksissa kiteytyy samalla koko ilmiöön tarttuminen, sillä kiusaamista sekä ehkäistään että siihen puututaan juuri näillä keinoilla. Kiusaamista voidaan aiempienkin tutkimusten mukaan vähentää pitämällä ilmiötä esillä puhumalla siitä ja lisäämällä eettistä tietoisuutta (Hamarus 2008, 125). On tärkeää, että kiusaaminen todetaan yleisesti kielletyksi ja että siitä tulee aina olla seurauksena ennalta tiedossa oleva rangaistus. Kiusaamista voidaan ehkäistä, ja kiusaamistapauksiin pyritään puuttumaan ryhmähengen parantamalla. Paremman ryhmähengen luominen tuodaan esiin myös yleisesti käytössä olevissa kiusaamisen ehkäisemisen malleissa kuten Vaakamallissa® ja KiVa Koulu® -ohjelmassa.

Koulutuksen arviointineuvoston julkaisun, eli Kotamäen ym. (2010) mukaan kiusaamiseen puutuu toisella asteella yleensä joko kuraattori, opinto-ohjaaja tai koulun johdon edustaja. Muutenkin tämä malli painottaa moniammatillista yhteistyötä painokkaasti. Ekamon opiskelijoiden kiusaamistilanteiden selvittämistä

koskevilla vastauksissa mielenkiintoista oli nimenomaan se, että he toivoivat eniten ryhmänohjaajan tai opettajan puuttuvan kiusaamiseen. Tässä opiskelijoiden toiveessa on samankaltaisuutta työpaikalla tapahtuvan kiusaamisen selvittämisen kanssa. Vartia ym. (2008, 39–40) ovat todenneet, että jos kokee itse tulleen kiusatuksi, on otettava kiusaaminen ensin puheeksi joko kiusaajan tai esimiehen kanssa. Esimiehellä on myös velvollisuus selvittää tilanne.

Ekamon opiskelijoiden vastauksista voi tehdä sen johtopäätöksen, että kiusaamisen esillä pitäminen ja siihen puuttuminen pitäisi opiskelijoiden mukaan saada osaksi oppilaitoksen normaalia arkea. Aineistossa vain yksi opiskelija mainitsi kuraattorin sopivana koulukiusaamiseen puuttujana ja opinto-ohjaajaa ei maininnut kukaan. Tähänkin tutkimuskysymykseen saatiin vastaus, jossa esiin nousi toive nimenomaan opettajan puuttumisesta kiusaamistilanteisiin. Näkemykseni mukaan tämä kertoo myös yhteisöllisyyden tärkeydestä ja siitä, että jokaisella tulee olla ryhmässä oma paikkansa. Opiskelijoiden vastausten mukaan on tärkeää, että aikuinen johtaa tilannetta ja huolehtii loppujen lopuksi kaikkien tasa-arvoisesta kohtelusta.

Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja parempi oppilaitosviihtyvyys

Neljäntenä tutkimuskysymyksenä oli kiusaamisen ennaltaehkäisy ja oppilaitosviihtyvyyden parantaminen. Opiskelijat totesivat, että jokainen voi omalla asenteellaan vaikuttaa kiusaamisen kitkemiseen. Kiusaamiselle vaihtoehtoisia suhtautumistapoja nähtiin kolme. Ne olivat positiivinen ja neutraali suhtautuminen sekä asiasta puhuminen ärsyttävän ihmisen kanssa. Hamaruskin (2006) toteaa, että hyvä yhteisö tukee jäseniään arvostamalla ja luottamalla eli antamalla sosiaalista tukea. Jos ihmissuhteissa on ongelmia, seurauksena voi olla viihtymättömyyttä ja ristiriitoja. Jos yhteisö voi huonosti, se vaikuttaa kaikkien terveyteen ja hyvinvointiin. (Hamarus 2006, 52.) On varmasti totta, että jokaisen oma asenne on ratkaiseva kiusaamistilanteiden synnyssä. Siksi myös valmiit mallit painottavat kiusaamisen ehkäisyssä hyvän ryhmähengen luomista ja kiusaamisesta puhumista.

On myös tärkeää, että erilaisuus voitaisiin hyväksyä ja sen hyväksyminen lähtee jokaisesta yksilöstä itsestään. Eettisen tietoisuuden kehittyminen on tärkeää (Hamarus 2008, 125). Oikeaan suuntaan kehittyminen vaatii kuitenkin ohjausta ja tukea. Kun yhteisesti pidetään kiusaamista esillä ja se todetaan kielletyksi, voidaan olettaa, että sillä on positiivista vaikutusta myös kiusaamisen määrään ja asenteisiin.

Opiskelijat kuvasivat kiusaamattomuuden ilmapiirin luomista ensiksikin toisten hyväksymiseen kasvamiseksi. Empatia- ja ongelmanratkaisutaidot sekä erilaisuudesta puhuminen nostettiin esiin kiusaamattomuuden mahdollistajina. Opiskelijat korostivat sitä, että erilaisuuteen tutustuminen ja toisen hyväksyminen sellaisenaan ovat tärkeitä asioita myös kiusaamattomuuden ilmapiirin luomisessa. Toisten hyväksymisen taitoja korostaa myös esimerkiksi Lions Quest, jossa opetellaan elämisen taitoja ja kasvetaan yhdessä ihmisinä. Ohjelmassa vahvistetaan sosiaalisia taitoja sekä itseluottamusta. Nämä tavoitteet kuulostavat melko yhteneviltä Ekamon opiskelijoiden esittämien käsitysten kanssa.

Toinen opiskelijoiden mielestä merkittävä kokonaisuus kiusaamattomuuden ilmapiirin luomisessa on kiusaamisesta aiheutuvat seuraamukset ja kiusaamiseen puuttuminen. He toivat esiin halun puuttumiseen sekä he halusivat seuraamukset selviksi jo etukäteen. Nämä molemmat näkökulmat vaativat kiusaamisen esillä pitämistä ja kiusaamisen määrittelyä. Vain yhteisen määrittelyn kautta voidaan tehdä selväksi se, mihin tulee puuttua ja mikä on kiellettyä. Opiskelijoiden mainitsemista rangaistuksista sakot mainitaan jo laissakin seuraamuksena tietyistä rikoksista. Puhuttelu, jälki-istunto ja parempi kuri ovat niitä asioita, joiden toteuttamisesta vastaa oppilaitos. Näitä opiskelijoiden ehdottamia seuraamuksia pohtiessa ymmärtää, että opiskelijat haluavat ennalta sovitut rangaistukset käyttöön myös kiusaamistapauksissa.

Kiusaamattomuuden ilmapiiri syntyy tämän tutkimuksen mukaan parhaiten näiden kahden opiskelijoiden esiin tuoman näkökulman yhdistämisestä. On tehtävä ennaltaehkäisevää työtä, jossa harjoitellaan ja puhutaan erilaisuudesta ja sen hyväksymisestä sekä esitetään selvästi kiusaaminen kielletyksi. Ennalta tiedetyt rangaistukset vaikuttavat osaltaan kiusaamisilmiön vähentämisessä. Kiusaaminen ei lopu sillä, jos siihen ei kiinnitetä huomiota. Siksi olisi tärkeää,

että jokainen yhteisön jäsen ymmärtäisi, mitä kiusaaminen on ja miksi se on väärin.

Oppilaitosviihtyvyyttä opiskelijat parantaisivat niin tiedolla kiusaamisen seurauksista, yhteishenkeä nostamalla kuin paremmilla taukotiiloilla ja yhteisellä tekemiselläkin. Vartia ym. (2008, 27) ovat myös todenneet, että työelämässä epätytyttävät työolot voivat olla kiusaamistilanteen syntymisen takana. Ekamon opiskelijat toivoivat keskustelua erilaisuudesta ja kiusaamisesta sekä kiusaamiseen puuttumista. Yhteishenkeä voidaan opiskelijoiden mukaan nostaa hyväksymällä erilaisuus sekä osallistumalla teemapäiviin ja kilpailuihin aiheen tiimoilta. Myös näiden parannusideoiden perustana voidaan pitää sekä kiusaamisen että hyvän ryhmähengen yhteistä määrittelyä. Ryhmänohjaajan merkitys ryhmän hyvinvoinnille on suuri, ja on erittäin tärkeää, että jokainen ryhmä ryhmäytyisi kunnolla jo heti alussa. Oppilaitosviihtyvyyttä parantamaan opiskelijat toivoivat myös tauoille parempia tiloja ja yhteistä tekemistä. Heidän mukaansa tylsyys tauoilla voi saada aikaan kiusaamista, ja siksi on tärkeää, että myös fyysisiin tiloihin kiinnitetään huomiota. Neljänteenkin tutkimuskysymykseen saatiin vastaus, jonka perusteita voi löytää myös muista aiemmista tutkimuksista.

Tulosten hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheita

Kun pyritään luomaan kokonaiskuva kiusaamisen ehkäisemisestä ja paremmasta oppilaitosviihtyvyydestä, voidaan yhdistää kiusaamistilanteiden ratkaiseminen ja paremman oppilaitosviihtyvyyden rakentaminen. Viihtyisässä ja kiusaamattomuuteen kannustavassa oppilaitoksessa ensiksikin kiusaaminen on kiellettyä ja siitä on määrätty seuraamukset, jotka ovat kaikkien tiedossa. Kiusaamiseen puututaan opettajan toimesta riittävän tehokkaasti ja ajoissa. Kiusaamistilanne selvitetään puhumalla, toteuttamalla ennalta tiedossa olleet rangaistukset sekä kehittämällä ryhmähenkeä paremmaksi. Kiusaamista voidaan ehkäistä asennemuutoksella, ja asiaa tulee pitää esillä todeten se kielletyksi. Jokaisen tulee pyrkiä kasvamaan erilaisuuden hyväksymiseen ja näitä taitoja voidaan harjoitella myös muun opiskelun ohessa, kuten tekemällä ryhmätöitä. Ryhmähengen parantaminen vaikuttaa hyvään oppilaitosviihtyvyyteen, ja sitä voidaan kehittää lisää yhteisillä tapahtumilla ja arvostamalla erilaisuutta. Koko-

naisuus koostuu ennaltaehkäisevästä työstä ja varsinaiseen kiusaamiseen puuttumisesta.

Opiskelijoiden tuottamista tuloksista voidaan todeta, että heidän mielestään kiusaamiseen pitää suhtautua vakavasti. Kiusaamisen kuvauksia lukiessa tulee mieleen, että onko kiusaaminen yhteiskunnassamme edelleen sallittua, vaikka yhdenvertaisuuslaki (20.1.2004/21, 6 §) sen syrjintänä kieltää. Näyttää siltä, että kiusaaminen voidaan katsoa kuuluvaksi kaikkiin yhteisöihin. Silloin periaate voi olla, että tehdään mitä vain, kiusaamista on aina. Kuitenkin käsitykseni mukaan ilmapiiriin on muututtava erilaisuutta hyväksyvämmäksi ihan jo kaikkien yhteisen hyvinvoinnin vuoksi. Kiusaaminen ilmiönä ei koske vain kiusattua ja kiusaajaa, vaan se on laajempi ja monimutkaisempi ilmiö, joka on aina eettisestikin väärin.

Tämän opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää ammattiopistolla kiusaamisen vastaisen suunnitelman teossa. On kuitenkin muistettava, että kiusaaminen ei ole mikään irrallinen ja erillinen asia, jota voidaan hallita erillisen suunnitelman avulla. Se esiintyy arjessa ja siihen vaikuttaa niin opiskelijoiden kuin henkilöstönkin hyvinvointi ja viihtyvyys. Näitä tuloksia voitaneen käyttää ainakin taustatietona myös laajemmin opiskelijoiden hyvinvoinnin ja oppilaitosviihtyvyyden arvioinnissa ja kehittämisessä.

Kiusaaminen on niin laaja ja monitahoinen ongelma, että sitä voitaisiin edelleen tutkia. Ensiksikin olisi mielenkiintoista saada vastaavia ja laajempia tutkimuksia niin ammattiopiston kuin muun toisen asteen opiskelijoiden käsityksistä. Olisi kiinnostavaa tietää, näkevätkö opiskelijat kiusaamisen ja siihen puuttumisen sekä oppilaitosviihtyvyyden samoin eri puolilla Suomea. Myös ulkomailta olisi kiinnostavaa saada tästä tietoa. Kiinnostavaa olisi myös opiskelijoiden esiin tuomien taukotilojen lisäämisen vaikutuksen tutkiminen. Muuttuuko oppilaitosviihtyvyys paremmaksi ja väheneekö kiusaaminen, kun ulkoisia olosuhteita parannetaan, vai onko kyse kuitenkin loppujen lopuksi sisäisistä arvoista ja asenteista?

Kiusaamista voitaisiin tutkia edelleen myös laadullisesti peruskoulussa, mikä voisi lisätä edelleen ymmärrystä tästä ilmiöstä. KiVa Koulu® -ohjelmassa kiusaaminen on kuvattu yhteisön ulkopuolelta, ja kaikki eivät siksi sitoudu tähän

ohjelmaan. Yhteisön sisältä nousevat kiusaamiskuvaukset olisivat siis erittäin kiinnostavia. Kiusaamista voitaisiin tutkia enemmän myös työelämässä. Jatko-tutkimusaiheita ovat myös henkilöstön käsitykset kiusaamisesta, siihen puuttumisesta sekä ennaltaehkäisystä. Tutkia voitaisiin myös vanhempien käsityksiä sekä sitä, onko tutor-oppilailla samanlainen käsitys kiusaamisesta kuin muilla opiskelijoilla. Erittäin mielenkiintoista olisi myös tutkia kiusaamisen kohteeksi lapsena tai nuorena joutuneiden aikuisten käsityksiä kiusaamisesta. Onko kiusatuksi tuleminen muuttanut heidän elämänsä ja tulevaisuuden suunnitelmiaan?

Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut ajoittain aiheen vuoksi raskasta, mutta olen ollut tästä aiheesta erittäin innostunut. Olen ymmärtänyt sekä oppilaitos-viihtyvyyden tärkeyden että ryhmäytymisen merkityksen. Kiusaaminen on selvittynyt pitkälti sosiaalisesti ilmiöksi, johon on opittava tarttumaan. Kiusaamisen vastustaminen onnistuu parhaiten yhdistämällä ennaltaehkäisevä työ ja kiusaamiseen puuttuminen. Ilmiötä tulee pitää esillä ja siitä pitää puhua sekä todeta se kielletyksi. Pohjan kaikelle kiusaamiseen liittyvälle työlle antaa kiusaamisen yhteinen määritelmä, jonka muodostamiseksi tästä työstä on toivottavasti ollut hyötyä. Erilaisuuden hyväksyminen on erittäin tärkeää, ja me aikuiset olemme sen opettamisessa seuraaville sukupolville avainasemassa.

Kaikkien kanssa on opittava tulemaan toimeen vaikkei kaikista pitäisikään, se kuuluu sivistyneen ihmisrodun käytökseen joka vanhempien on opetettava lapselle jo pienestä pitäen. (Opiskelija 18)

KUVIOT

Kuvio 1. Kiusaaminen aikajanalla s. 9

Kuvio 2. Ammattiopiston opiskelijoiden käsitys kiusaamisesta s. 38

TAULUKOT

Taulukko 1 Opiskelijahuollon ongelmia kouluterveyskyselyssä 2010 s. 30

Taulukko 2. Opiskelijoiden yleisimmin kiusaamisesta käyttämät kuvaukset s. 39

Taulukko 3. Henkinen alistaminen pelkistetysti ja alaluokkina s. 40

Taulukko 4. Verbaalinen kiusaaminen pelkistetysti ja alaluokkina s. 41

Taulukko 5. Sosiaalinen eristäminen pelkistetysti ja alaluokkina s. 42

Taulukko 6. Psykkisen väkivallan abstrahointi eli käsitteellistäminen s. 44

Taulukko 7. Fyysinen väkivalta pelkistetysti sekä ala- ja yläluokkina s. 45

Taulukko 8. Kiusatuksi joutumisen syyt s. 47

Taulukko 9. Kiusaajan profiili s. 48

Taulukko 10. Muita mahdollisia kiusaajia koulussa s. 50

Taulukko 11. Opettaja kiusaajana s. 51

Taulukko 12. Syitä kiusaamisen yleisyydelle koulussa s. 53

Taulukko 13. Kiusaajan syitä kiusaamiseen s. 54

Taulukko 14. Kiusaamisen imu s. 55

Taulukko 15. Opiskelijoiden käsitykset siitä, miksi kiusaaminen on väärin s. 57

Taulukko 16. Kiusaamisen vaikutuksia kiusattuun s. 58

Taulukko 17. Kiusaamistilanteiden ratkaiseminen s. 61

Taulukko 18. Kiusaamiselle vaihtoehtoisia suhtautumistapoja s. 63

Taulukko 19. Kiusaamattomuuden ilmapiirin luominen s. 65

Taulukko 20. Oppilaitosviihtyvyyden parantaminen s. 67

LÄHTEET

Ahlberg, V. professori 2010. Luentomuistiinpanot: Nuoruusikä. 25.5.2010 Lappeenrannan teknillinen yliopisto

Aho, P. 2010. Epäasiallinen kohtelu ja kiusaamisen työssä. Työterveyslaitos. http://www.ttl.fi/fi/tyoyhteiso_ja_esimiestyo/tyoyhteison_ristiriidat_ja_ratkaisut/epaasiallinen_kohtelu_ja_kiusaaminen/sivut/default.aspx (Luettu 18.2.2011)

Euroopan työterveys- ja työturvallisuusvirasto. Tiedote. <http://osha.europa.eu/fop/finland/fi/publications/eashw/facts23.pdf> (Luettu 30.9.2010)

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Hamarus, P. 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13307/9513926966.pdf?sequence=1> (Luettu 30.9.2010)

Hietala, T., Kaltiainen, T., Metsärinne, U. & Vanhala, E. 2010. Nuori ja mieli – koulu mielenterveyden tukena. Helsinki: Tammi.

Höistad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Helsinki: Kirjapaja.

Jokinen, B. 2007. Kiusaaja keskellämme. Kokemuksia ja selviytymistarinoita vaikeasta ihmissuhteesta. Helsinki: WSOY.

Korhonen, K. 2009. Kiusaajat kuriin. Mitä jokaisen tulisi tietää työpaikkakiusaamisesta. Helsinki: Karisto.

Kotamäki, S., Niemi, M., Sirkiä, H., Virnes, E., Räisänen, A. & Hietala, R. 2010. Hyvää vointia. Opiskelijahuollon toteutuminen, sen käytännöt ja kehittäminen toisen asteen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 49. Jyväskylä.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630> (Luettu 13.9. 2010)

Lindh, R. & Sinkkonen, H-M. 2009. Koulusta selviytyminen. Opettajan ja oppilaan yhteinen haaste. Helsinki: Palmenia.

Lommi, A., Luopa, P., Puusniekka, R., Roine, M., Vilkki, S., Jokela, J. & Kinnunen, T. 2011. Etelä-Karjalan raportti. Kouluterveyskysely 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. http://info.stakes.fi/kouluterveys/tulokset/ekarjala_2010.pdf (Luettu 15.2.2011)

Rikoslaki 19.12.1889/39. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> (Luettu 18.2.2011)

Rolls-Royce. 2009. Maailmanlaajuiset liiketoiminnan eettiset säännöt. Westerham: St. Ives.

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.

Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Helsinki: WSOY.

Suomen Lions-liitto ry. Quest lyhyesti. <http://www.lions.fi/index.php/fi/quest-lyhyesti1> (Luettu 18.2.2011)

Suomen Lions-liitto ry. 2009. Lioneille. <http://www.lions.fi/index.php/fi/lioneille> (Luettu 18.2.2011)

Suomen Lions-liitto ry. 2010. Lions Quest –ohjelma. <http://www.lions.fi/index.php/fi/lions-quest-ohjelma> (Luettu 18.2.2011)

THL. 2010a. Indikaattorien muodostaminen vuonna 2010. <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/indikaattorit/kouluolot2010.htm> (Luettu 5.3.2011)

THL. 2010b. Kouluterveyskyselyn tulokset 2008–2010. Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/F43EFBD3-93A2-4DE2-B6E9-DADBF63EDD92/0/kokoaineisto_2010_aol.pdf (Luettu 5.3.2011)

THL. 2011a. Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden hyvinvointi Etelä-Suomessa 2008–2010. Kouluterveyskysely 2010. http://info.stakes.fi/kouluterveys/tulokset/esuomi_2010_aol.pdf (Luettu 5.3.2011)

THL. 2011b. Kouluterveyskysely ammatillisissa oppilaitoksissa 2010. http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/294025B6-B1A1-42B9-813E-33132B4D8468/0/ktlomake2010_aol.pdf (Luettu 5.3.2011)

THL. 2011c. Kouluterveys 2010 –kysely. <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/perustiedot/kt2010.htm> (Luettu 5.3.2011)

THL. 2011d. Kouluterveys 2010 -kyselyn taulukot. <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/taulukot2010/index.htm> (Luettu 5.3.2011)

Työturvallisuuslaki. 23.8.2002/738
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738> (Luettu 13.9.2010)

Vartia, M., Lehtinen, M., Joki, M. & Soini, S. 2008. Piinan loppu. Kiusaamistilanteiden selvittely työpaikalla. Helsinki: Työterveyslaitos.

Viljamaa, J. 2009. Mitä minä teen tämän lapsen kanssa? Haastavan lapsen kasvatusta. Helsinki: Minerva kustannus.

Yhdenvertaisuuslaki. 20.1.2004/21.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021> (Luettu 30.9.2010)

Teemakirjoitusten kysymyslista

Omat kokemukseni kiusaamisesta

- 1) Millaista tilannetta voidaan mielestäsi kuvata kiusaamisena? (Mikä on kiusaamista?)
- 2) Kerro kiusaamistilanteista, joissa olet ollut mukana kiusattuna, kiusaajana tai sivustakatsojana. (Mitä tapahtui ja miten tilanne ratkesi? Miten ryhmän muut jäsenet reagoivat kiusaamiseen?)
- 3) Millaisia vinkkejä Sinulla olisi antaa kiusaamisen kitkemiseksi ja jo me-
nossa olevien kiusaamistilanteiden ratkaisemiseksi?
- 4) Mikä voisi mielestäsi parantaa oppilaitosviihtyvyyttä ja saisi aikaan kiu-
saamattomuuden ilmapiiriä?

Lisäksi pohdittavaksi:

- 5) Voiko joku muu kuin toinen opiskelija olla koulukiusaaja?
- 6) Miksi koulussa kiusaaminen on niin yleistä?
- 7) Miksi koulukiusaamiseen on niin helppo mennä mukaan?
- 8) Jos joku opiskelutovereista tuntuu ärsyttävältä, miten muuten häneen
voisi suhtautua kuin kiusaamalla?
- 9) Miksi kiusaaminen on väärin?

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS/OPINNÄYTETYÖ	
1	Opinnäytetyön suorituspaikka (organisaatio ja osoite) Saimaan AMK, sosiaali- ja terveysala, sosiaalialan koulutusohjelma, Valto Käkelän katu 3, 53130 Lappeenranta
2	Opinnäytetyön nimi Ammattiopiston opiskelijoiden näkemyksiä kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta
3	Opinnäytetyön suorittajat Sosionomi (AMK)- opiskelija Sirke Soini
4	Opinnäytetyön ohjaaja /ohjaajat Lehtori Anne Backman, Saimaan AMK Työelämän ohjaajana Jenni Ryyänen anne.backman@saimia.fi 040 484 2598
5	Opinnäytetyösuunnitelma tiivistelmä Opinnäytetyöni tavoitteena on tuottaa tietoa opiskelijoiden kiusaamiskokemuksista sekä koota heidän näkemyksiään siitä, miten kiusaamista voisi ehkäistä. Opinnäytetyössä selvitetään, mitkä asiat koetaan kiusaamisena. Opinnäytetyön tuloksia hyödynnetään laadittaessa kiusaamisen vastaista suunnitelmaa ammattiopistoon.
6	Menetelmien kuvaus Opinnäytetyöhön kerätään aineistoa opiskelijoilta itseltään. Kolme opiskelijaryhmää kirjoittavat kiusaamiskokemuksiin liittyvän aineen. Lisäksi tehdään opiskelijoille teemahaastattelut kiusaamisesta. Aineistot käsitellään laadullisin menetelmin.
7	Opinnäytetyössä käytettäväksi pyydetty aineisto Opinnäytetyön taustana käytetään syksyllä 2010 kerättyä opiskelijoiden hyvinvointikyselyn kiusaamista käsittelevää osaa selvittävänä taustamateriaalina.
8	Muut opinnäytetyössä käytettävät tiedot --
9	Opinnäytetyön aikataulu Ainekirjoitukset ja teemahaastattelut joulukuussa 2010. Opinnäytetyöni on valmis kesällä 2011.
10	Opinnäytetyön hyödyntäminen Opinnäytetyötä voidaan hyödyntää kiusaamisen vastaisen suunnitelman tekemisessä ammattiopiston käyttöön.
11	Sitoumukset

LIITE 2

Sosiaali- ja terveysala

12	Liitteet Liite 1. Opinnäytesuunnitelma Liite 2 Teemahaastattelun runko Liite 3. Ainekirjoituksen ohjeistus
13	<div> <div>19.11.2010</div> <div>Srija Sin</div> <div>osoite</div> </div> <div> <div>Päiväys</div> <div>hakijan allekirjoitus</div> </div>
14	<div> <div>10.11.2010</div> <div>Tuula Numme</div> <div>0400 511898</div> </div> <div> <div>Päiväys</div> <div>vastaavan ohjaajan allekirjoitus</div> <div>Tuula Numme @ saimia.h</div> </div>
15	<div> <div>Tutkimusluvan myöntämistä koskeva päätös</div> <div>23.11.2010</div> <div>Marko, lehtori EKA40</div> </div>